

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Dana Halušková

Čeština slovenských mluvčích

Czech of Slovak Speakers

Praha, 2017

prof. PhDr. Karel Šebesta

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 3. 1. 2017

.....

Dana Halušková

Abstrakt

Bakalářská práce Čeština slovenských mluvčích analyzuje psané jazykové projevy v českém jazyce dvou mluvčích slovenského původu na základě poznatků o jazykovém transferu, semikomunikaci a typologii jazykových chyb. První část práce je věnována teoretickému vymezení problému, druhá část práce obsahuje stručné jazykové biografie obou mluvčích, zahrnující způsob osvojení češtiny a její užívání, a přináší výsledky chybové analýzy textů. Na základě prostudované literatury a získaných dat jsou vytvořeny kategorie chyb vyskytujících se v češtině slovenských mluvčích. Práce přináší přehled předpokládaných a jiných chyb v textech obou mluvčích, srovnání jejich výskytu a popis vybraných problematických jevů.

Klíčová slova

český jazyk, slovenský mluvčí, semikomunikace, pozitivní mezijazykový transfer, negativní mezijazykový transfer, blízké příbuzné jazyky, spisovný jazyk, obecná čeština, chyba, chybová analýza, psaný projev

Abstract

Bachelor thesis Czech of Slovak speakers analyzes written texts of two native Slovak speakers in the Czech language on the basis of knowledge of language transfer, semicommunication and typology of linguistic errors. The first part is devoted to theoretical definition of the problem. The second part contains brief biographies of both participants, including the method of acquisition of Czech and its use, and delivers the results of error analysis of texts. Based on the review of the literature and the obtained data categories of errors occurring in Czech of Slovak speakers are created. The thesis provides an overview of anticipated and other errors in the texts of both speakers compared the incidence and description of selected problematic phenomena.

Key words

Czech language, Slovak speaker, semicommunication, positive language transfer, negative language transfer, negative language interference, closely related languages, the standard language, colloquial Czech, error analysis, error, writing

Obsah

Úvod.....	7
1. Teoretická východiska.....	8
1. 1. Česko-slovenské jazykové kontakty.....	8
1. 2. Mezijazyková semikomunikace.....	9
1. 3. Blízce příbuzné jazyky – osvojování a učení.....	11
1.3.1. Mezijazyk (interlanguage).....	11
1.3.2. Českoslovenština.....	12
1.3.3. Ztráta prvního jazyka.....	13
1.3.4. Pozitivní a negativní mezijazykový transfer.....	13
1.3.5. Jazykový transfer u blízce příbuzných jazyků.....	14
1. 4. Jazykové chyby.....	14
1.4.1 Chyby při osvojování či učení druhého jazyka.....	14
1.4.2. Jazykové chyby u blízce příbuzných jazyků.....	15
1.4.3. Příčiny vzniku jazykové chyby.....	16
1.4.4. Stratifikace českého národního jazyka a její vliv na jazykové chyby slovenských mluvčích.	16
1. 5. Kontrastivní analýza.....	17
1.6. Chybová analýza.....	19
1.6.1. Chyba a její oprava.....	19
2. Cíle a postupy práce.....	20
2.1. Postup analýzy chyb.....	20
2.2. Předpokládané chyby.....	21
2.3. Charakteristika prvního mluvčího (M1).....	23
2.4. Písemný rozhovor o užívání jazyka s M1.....	24
2.5. Analýza chyb.....	24
2.6. Frekvence a charakter chyb M1.....	29

2.7. Charakteristika druhého mluvčího (M2).....	32
2.8. Písemný rozhovor o užívání jazyka s M2.....	32
2.9. Mluvčí č. 2 – chybová analýza.....	34
2.10. Frekvence a charakter chyb M2.....	38
3. Srovnání předpokladů a výsledků dle kategorií.....	39
3. 1. Srovnání mluvčích M1 a M2.....	40
4. Nepředpokládané problematické jevy.....	42
4. 1. Hyperkorektnost a tvar <i>dvěmi</i>	42
4. 2. Zvratná zájmena <i>se</i> a <i>si</i>	43
4. 3. Knižní podoby.....	43
4. 4. Hranice slov a psaní spojovníku.....	43
Závěr.....	44
SEZNAM ODBORNÉ LITERATURY.....	46

Úvod

Bakalářská práce *Čeština slovenských mluvčích* sleduje cíl přispět k poznání užívání českého jazyka mluvčími slovenského původu žijícími v českém prostředí. Dané téma, kterému se zatím věnovalo málo pozornosti, je vzhledem k jazykovému chování slovenských rodilých mluvčích v českém prostředí zajímavé a aktuální z několika hledisek. V České republice žijí různí mluvčí se slovenským mateřským jazykem (na jedné straně domácí obyvatelstvo, příslušníci slovenské menšiny, na druhé straně pracovní migranti a studenti ze Slovenska), kteří se liší způsoby a mírou osvojení češtiny. Současně se liší také mírou a sférami jejího užívání. Blízká příbuznost slovenštiny s dlouholetou tradicí přítomnosti v českém prostředí v období společného státu poskytuje českým a slovenským mluvčím možnost uplatňovat při vzájemné komunikaci model, kdy každý užívá svého jazyka. U Slováků pak existují v komunikaci dvě základní orientace: 1) snaha o užívání češtiny nebo 2) setrvávání u slovenštiny, které je založeno na předpokladu obecné srozumitelnosti slovenštiny pro české obyvatelstvo (Nekvapil – Sloboda – Wagner, 2009, s. 36–37), přičemž u některých volba jazyka záleží na konkrétní komunikační situaci (Hoffmannová – Müllerová, 1993; Sloboda, 2004; Nábělková, 2008). Mnozí Slováci, kteří přicházejí ze Slovenska, si češtinu osvojují postupně v komunikační praxi, jiní se – zejména pokud je od nich vyžadována v pracovním styku – individuálně cíleně věnují rozvíjení své kompetence v češtině.

Bakalářská práce se zaměřuje na český jazykový projev dvou mluvčích původem ze Slovenska se zřetelem k jazykovým chybám v jejich autentických psaných textech. V obou případech se jedná o mluvčí, kteří žijí v českém prostředí více než deset let a češtinu užívají v pracovním styku, předpoklad jejího osvojení je tedy u obou vysoký.

Teoretická část práce představuje rámec, ve kterém je realizována chybová analýza textů, představeny jsou základní termíny jako bilingvismus, semikomunikace, mezijazyk (interlanguage) a zejména pak kladný a záporný jazykový přenos (interference) a různé přístupy ke klasifikaci jazykových chyb.

Praktická část práce přináší stručné jazykové biografie obou mluvčích se zřetelem k osvojování češtiny, jejich vlastní názory a sebereflexi v odpovědích na otázky týkající se užívání a ovládání českého jazyka a chybovou analýzu jejich psaných projevů. Analyzovány byly texty v rozsahu přibližně 100 normostran od každého mluvčího. Chybová analýza byla realizována dle principů popsanych v literatuře věnované podobné problematice, přičemž existence předchozího opisu českých experimentálních textů slovenských studentů (Čornejová, 2003, 2006) umožnila pracovat s několika kategoriemi předpokládaných chyb. Chyby identifikované v textech jsou v práci zařazeny do kategorií zvolených na základě teoretických znalostí i získaných autentických dat, komentovány a porovnávány s výchozími předpoklady.

1. Teoretická východiska

1.1. Česko-slovenské jazykové kontakty

Čeština a slovenština představují ojedinělý případ blízce příbuzných jazyků, které jsou od svého vzniku v dlouhodobém a permanentním kontaktu (Budovičová, 1974, s. 1).

V období existence společného československého státu se tyto kontakty ještě prohloubily. Jazykovou situaci mezi lety 1918–1989 charakterizovala dvojjazykovost neboli bilingvismus (Nábělková, 2008, s. 15). Nutné je však rozlišovat dvě jeho varianty – bilingvismus aktivní/produkční a pasivní/percepční (Nábělková, 2008, s. 90). V prvním případě jedinec bez problému směřuje dva různé jazykové kódy, oběma cizími jazyky tedy hovoří a rozumí jim. U pasivního bilingvismu pak druhému jazyku sice rozumí, ale nedokáže ho aktivně používat. K této skupině uživatelů se řadila většina obyvatel Československa. V mluvených projevech tak docházelo k tzv. dvojjazykové komunikaci (Nábělková, 2008, s. 15), při němž každý z účastníků komunikace používal jiný jazyk. Podobně tomu bylo v psaných textech. Tento jev na jedné straně Čechům i Slovákům rozšiřoval kulturní obzory, na druhé straně však zejména z důvodu lexikálních odlišností přinášel řadu problémů, při dorozumívání složitou otázkou zůstávala také jazyková výchova dětí.

Dodnes platí, že Slováci mají větší návyk na češtinu než Češi na slovenštinu. Už od meziválečného období měli totiž Slováci intenzivní přímý styk s českým jazykem. V období Československa se obecně mluví o sblížování obou jazyků, zejména výukou na školách byla podporována konvergence češtiny a slovenštiny, kterou střídá vzdalování po rozdělení ČSFR. Tyto dva jevy však nelze chápat zcela jednoznačně, protože nejsou objektivně měřitelné. V případě češtiny a slovenštiny se vyčleňují tři různé typy sblížování a vzdalování (Sloboda, 2004, s. 216):

- 1) jazykově strukturní – změny ve struktuře jazyka a podoby jeho realizací;
- 2) situačně distribuční (geosémiotické) – v jakých diskurzích se objevuje slovenština a čeština a jak se mění praxe užívání těchto diskurzů;
- 3) psychologické (kognitivní) – vnímání a hodnocení vztahů mezi češtinou a slovenštinou samotnými lidmi.

Po rozdělení Československa a vzniku samostatného českého a slovenského státu docházelo k výrazným kulturně-politicko-spoločenským změnám, které měly velký vliv také na vývoj jazykové situace na území obou nových státních útvarů. I přes přetrvávající úzké vztahy začalo docházet k poněkud nesouměrnému jazykovému vzdalování. Výrazněji se projevilo na českém území, kde slovenština vymizela z učebních osnov, ale ubylo jí také z televizních nebo rozhlasových pořadů. Na druhou stranu na Slovensku čeština v TV a rozhlase přetrvává dodnes, v Čechách se naopak kontakt realizuje přímo prostřednictvím Slováků přicházejících do stále ekonomicky vyspělejší České republiky za studiem nebo za prací. Po ukončení vysoké školy zde

většinou zůstávají, jen málo se jich vrací zpět.

V České republice momentálně žije a pracuje sto až sto padesát tisíc Slováků¹, a to i na významných pozicích v soukromé a státní správě. Podobná situace je u studentů, kterých u nás bylo v roce 2014 na dvacet dva tisíc, např. v Praze tvoří 2,5 % vysokoškoláků, ale na některých oborech v Brně je to až 31 %. Průměrně tedy 6,5 % a v poslední době došlo k nárůstu jejich počtu o 12,5 %².

Z toho důvodu je na místě zamyslet se nad tím, jak dokážou efektivně komunikovat v naší společnosti a jestli jim tato komunikace nepůsobí problémy, kvůli kterým by mohlo dojít k nedorozuměním ve společnosti a k horším výsledkům ve studiu i v práci.

1.2. Mezijazyková semikomunikace

Snaha pojmenovat neobvyklou jazykovou situaci v Československu, kdy spolu dva národy komunikují odlišnými jazyky, ale přesto se dorozumí, se objevila už po vzniku tohoto státního útvaru. Nejvíce byla ale zmiňovaná problematika tematizována v 70. a 80. letech, v té době se také poprvé objevil termín dvojjazykovost (Budovičová, 1988, s. 45). Jde o typ mezijazykové semikomunikace, který je v kontrastu s dvojjazyčností (bilingvismem).

Až od 90. let je užívání češtiny a slovenštiny sledováno na konkrétním empirickém materiálu. Rozšiřuje se tak záběr výzkumu zaměřeného nejen na konkrétní dorozumivací styk, ale i na úroveň znalosti a ovládání druhého jazyka. Po rozpadu ČSFR zájem o tuto problematiku neutichl, ale naopak se objevily nové aspekty a úhly pohledu na tuto ve světě ojedinělou situaci (Zeman, 2007, s. 8).

I přes výraznou podobnost jsou čeština a slovenština považovány za dva rozdílné jazyky, a to v závislosti na sociálně historické situaci. Schopnost rozumět druhému jazyku se nazývá pasivní, receptivní nebo také percepční bilingvismus. České i slovenské mluvčí tedy můžeme označit za bilingvní, i když ve druhém z jazyků diskurz pouze přijímají. Problémy v porozumění nastávají, pokud se jev v diskurzu vlastního jazyka neshoduje s daným jevem v diskurzu jazyka druhého. V tom případě mluvíme o semikomunikaci (Haugen, 1972, cit. podle Sloboda, 2004, s. 211) jako o propouštění zpráv přes poněkud vysokou úroveň komunikačního šumu. U nás tento termín poprvé použila (Budovičová, 1987, s. 2), která za semikomunikaci považuje „narušenou“, neboli „neplnohodnotnou“ komunikaci. Oba tito jazykovedci ji chápou jako negativní jev či dokonce problém. U J. Nekvapila vystupuje pozitivní chápání semikomunikace, představující „možnost“ komunikovat svými jazyky, i když částečně defektně (Nekvapil, 2003, cit. podle Sloboda 2004, s. 211.) Vzhledem k potřebě vzájemného porozumění ve společném česko-slovenském dvojjazykovém prostředí byla v jednotlivých obdobích jeho existence prosazována konvergence

¹ ČSÚ, 2011

² Průzkum SCIO, 2014

češtiny a slovenštiny, semikomunikačním šumům se do jisté míry předcházelo poučením o druhém jazyku ve školní výchově a poznávání odlišností druhého jazyka podporovalo také užívání obou jazyků v médiích (Budovičová, 1979, s. 52).

Problematice semikomunikačních šumů navozených neznalostí jazykových prostředků druhého jazyka a způsobům řešení komunikačních problémů souvisejících se semikomunikací v česko-slovenské komunikaci se nověji věnuje M. Nábělková v souvislosti s otázkou přítomnosti slovenštiny v českém prostředí.

Podle Míry Nábělkové existují v dnešním česko-slovenském multilingválním prostředí dvě tendence – ústup funkční komplementarity a společenského receptivního bilingvismu, ale i zachování možnosti dvojjazykové komunikace. Nábělková vyčleňuje faktory oslabující a naopak podporující přítomnost slovenštiny v česko-slovenské komunikaci. Problematice semikomunikačních šumů navozených neznalostí jazykových prostředků druhého jazyka a způsobům řešení komunikačních problémů souvisejících se semikomunikací v česko-slovenské komunikaci se nověji věnuje M. Nábělková v souvislosti s otázkou přítomnosti slovenštiny v českém prostředí.

K oslabujícím faktorům patří např. změna vnímání slovenštiny, představa o nesrozumitelnosti, oslabení podpory receptivního bilingvismu u dětí a obecně omezení nepřímých kontaktů. Podpůrně působí právní podpora státu, kontinuita společenských vazeb, existující (i když oslabená) mediální přítomnost slovenštiny a významnou roli hraje zejména přítomnost slovenských studentů, potažmo slovenštiny na českých vysokých školách. Všechny tyto faktory vytvářejí implicitní předpoklad komunikačního uplatnění receptivního bilingvismu. Mezi faktory podporující přítomnost slovenštiny v českém prostředí M. Nábělková uvádí i existenci odporu vůči „českoslovenštině“ spjaté s nedostatečnou kompetencí v češtině (Nábělková, 2014, přednáška).

Vědomou či nevědomou snahu zabránit semikomunikaci mají také samotní mluvčí. (Zeman, 1987, cit. podle Sloboda, 2004, s. 214) popisuje tři nejčastější komunikační strategie při užívání svého minoritního jazyka:

- 1) Nahradit termíny svého oboru či profese termíny z majoritního jazyka;
- 2) Vybírat se svého jazyka ty varianty, které jsou shodné nebo alespoň podobnější slovům majoritního jazyka;
- 3) Užívat slov majoritního jazyka k pojmenování důležitých nebo frekventovaných jevů života v cizojazyčném prostředí.

K zvláštnostem vzájemné komunikace patří (v bodě 2. uvedené) vědomé vyloučení rozdílných výrazů a využití shodných (bivalentních) lexikálních prostředků: „...pri vzájomnej česko-slovenskej dvojjazykovej komunikácii spontánny či vedomý výber lexikálnej jednotky patriacej

obidvom jazykom (bivalentnej lexémy) môže komunikácii pomáhať, kým naopak výber diferenčnej (a v druhom jazykovom spoločenstve neznámej) lexémy z existujúceho synonymického radu môže viesť k neporozumeniu. Existencia zhodných lexém v synonymických radoch obidvoch jazykov umožňuje v dvojjazykovej komunikácii výber bivalentných prostriedkov, a tým zmenšenie hrozby semikomunikačných šumov.“ (Nábělková, 2013b, s. 7). Rozličné semikomunikační strategie jako explikace, duplikace, využívání bivalentnosti a vkládání českých výrazů dnes můžeme sledovat zejména na internetu (Nábělková, 2013a, s. 19).

Otázka semikomunikace se vynořovala a vynořuje hlavně v souvislosti s procesy korekce užívání jazyka. Osvojování blízce příbuzného jazyka je ve srovnání s nepříbuznými jazyky celkově jednodušší, v některých specifických aspektech je však naopak problematičtější. Kontaktem těchto jazyků vznikají ve vědomí mluvčích složitější vztahy a asociace a navíc se u blízkých jazyků výrazněji uplatňuje nejen kladný, ale také záporný vliv mateřského jazyka, tedy interference. Shody a rozdíly se u češtiny a slovenštiny projevují ve všech jazykových plánech (fonologickém, lexikálním, morfológickém i syntaktickém, ale také na úrovni stylistické a obecně v existenci variet národních jazyků (Sokolová – Musilová – Slančová, 2005 s. 20).

1.3. Blízce příbuzné jazyky – osvojování a učení

Stěžejní faktor pro získání jazykové kompetence v cizím jazyce představuje způsob jejího nabývání. Stejně jako u všech ostatních, je i u blízce příbuzných jazyků zásadní rozdíl mezi osvojováním cizího jazyka a jeho učením. Lingvistické teorie jsou v této problematice značně nejednotné, ale osvojování většinou chápou jako „nevědomé zažívání gramatických zásad určitého jazyka, které nastává při konfrontaci se srozumitelnými jazykovými vstupy, kdy se uživatel soustředuje na význam sdělení“ (Šebesta a kol., 2014, s. 58). Učení naproti tomu označují nejčastěji jako „vědomý proces studia pravidel nějakého jazyka s cílenou jazykovou produkcí.“ (Šebesta a kol., 2014, s. 58).

1.3.1. Mezijazyk (interlanguage)

Českým ekvivalentem termínu interlanguage³ je tzv. mezijazyk, označujeme tak přechodnou fázi jazyka mluvčího, který si osvojuje nebo se učí druhý nebo cílový jazyk.

Podoba tohoto jazykového mezistádia, které se někdy označuje jako apřibližný systém (Šebesta a kol., 2014, s. 51), je proměnlivá a ovlivňována mnoha faktory:

„Současné koncepce osvojování cílového jazyka se sice v řadě bodů liší, shodují se však v tom, že jazykový systém zakládající řečový projev žáka, který si cílový (cizí/ druhý) jazyk osvojuje, je samostatný, svébytný útvar, odlišný od jazyka cílového, velmi variabilní a dynamický,

³ Poprvé termín použil Selinker v 70. letech 20. století (Šebesta, 2012, s. 17)

jehož vývoj i užívání se řídí zřetelnými, rozpoznatelnými zákonitostmi a závisí na celé řadě vnějších i vnitřních faktorů.“ (Šebesta, 2012, s. 16).

Podle dosavadních výzkumů představují existence a projevy mezijazyka v česko-slovenském komunikačním prostoru citlivou otázku – čeština slovenských mluvčích (a naopak slovenština Čechů) v počátečních stádiích osvojování a užívání je často hodnocena negativně jak samými mluvčími, tak jejich českým okolím. Citlivé vnímání mezijazyka v česko-slovenském kontextu může tak být jedním z důvodů setrvávání slovenských mluvčích u slovenčiny (Nábělková, 2008, s. 98).

Ve slovenském prostředí je pak interlanguage překládán jako přechodný jazyk (Horák, 2014, s. 2).

1.3.2. Českoslovenština

S pojmem mezijazyk můžeme propojit pojem českoslovenština, na který v souvislosti se česko-slovenskou komunikací upozorňuje ve svých pracích Mira Nábělková. S jeho použitím se v současnosti setkáváme nejen v jazykově zaměřených a jiných odborných textech, ale např. i v beletrii, v médiích nebo internetových diskuzích, a to jak na českých, tak na slovenských webových stránkách, zejména v souvislosti s veřejnými projevy významných osobností politiky a kultury.

Českoslovenština může označovat více různých skutečností (Nábělková, 2008), v našem případě ji chápeme jako jazyk slovenských mluvčích, kteří pobývají v českém prostředí a učí se česky, ale zatím nedosáhli takové kompetence v češtině, aby překročili rámeček mezijazyka a nemuseli alternovat oba jazyky. M. Nábělková charakterizuje využívání češtiny ve funkci společného komunikačního kódu jako jeden z komunikačních modelů při vzájemné komunikaci Čechů a Slováků slovy:

"Blízká príbuznosť češtiny a slovenčiny v súhre s dlhotrvajúcou kontaktovou koexistenciou prináša rozmanité typy bilingválnych diskurzov, pre ktorých možno na prvom mieste vyčleniť bežné komunikačné situácie, v ktorých participanti rozprávajú každý vlastným "štruktúrnym kódom", prebieha medzi nimi dvojjazyková slovensko-česká/česko-slovenská komunikácia, každý hovorí "po svojom" bez toho, že by dochádzalo v prejave niektorého z nich k alternácii kódu. Iným modelom interetnickej komunikácie je "obojsstranné" využívanie jedného spoločného kódu (češtiny, alebo slovenčiny). V súhre rozmanitých faktorov sa však v prvom aj druhom prípade v jazykovom správaní niektorého či viacerých účastníkov komunikácie objavuje vnútroprehovorové alternovanie češtiny a slovenčiny (transfer prevažne lexikálnych jednotiek), prepnutie kódu, miešanie kódu či ich fúzia (vychádzajúc z Auerovho rozlíšenia prepnutia ako funkčnej alternácie oproti miešaniu ako nie funkčnej alternácii a fúzii ako gramatikalizovanému/záväznému výberu prostriedkov z rozličných

štrukturných kódov, Auer, 1998a, 1999). Takéto prechody bývajú nezriedka priamymi účastníkmi komunikácie alebo nepriamymi konzumentmi prehovorov tematizované a pomenované – najzreteľnejším označením, s ktorým sa možno stretnúť, je prirodzený pojem (kategória) "českoslovenčina." (Nábělková, 2008, s. 113).

1.3.3. Ztráta prvního jazyka

U mluvčích pobývajících dlouhodobě v jinojazyčném prostředí dochází k tzv. ztrátě prvního jazyka nebo ke změnám jeho gramatické stavby či jiných rysů (Schmid, 2011, Úvod). Zároveň má ale tento jazyk i prokazatelný vliv na učení se jazyka cílového. Často dochází také ke slovním výpůjčkám mezi oběma jazyky. Při osvojování druhého jazyka působí lingvistické i extralingvistické (sociologické) faktory.

1.3.4. Pozitivní a negativní mezijazykový transfer

Podle toho, zda mateřština má na osvojování cizího jazyka kladný, nebo naopak záporný vliv, rozlišujeme kladný přenos (pozitivní transfer, transpozice) a záporný přenos (interference). Zvláště u blízce příbuzných jazyků je kladný přenos důležitým faktorem usnadňujícím osvojování či učení druhého jazyka. Dochází nejen k přenosu znalostí a návyků, ale i teoretických znalostí o jazyce.

Ve slovenštině najdeme velké množství slov přejatých z českého jazyka i stejných nebo blízkých jazykových jevů.

Teoretické i praktické znalosti mateřštiny obou účastníků výzkumu pozitivně ovlivňují jejich osvojování češtiny. Zejména předchozí praktické znalosti obecné češtiny ale mohou vést ke vzniku jazykových chyb.

Vyčleňujeme několik typů kladného přenosu (Veselý, 1985, s. 23) – záměrný a spontánní i přímý a transformovaný.

Jako negativní přenos (interferenci) naproti tomu označujeme narušování formy při užívání cizího jazyka, k němuž dochází vlivem mateřského jazyka, případně jiných jevů daného cizího jazyka. Naučit se nové návyky nám totiž v tomto případě brání návyky původní a tím vzniká tzv. proaktivní inhibice (Veselý, 1985, s. 42). V takovém případě je třeba se staré návyky „odnaučit“, aby mohly být nahrazeny novými. Kontrastivní analýzou byl právě negativní přenos považován za největší překážku při učení cílového jazyka a zároveň i za hlavní příčinu vzniku jazykové chyby. Podle této teorie vzniká jazyková chyba jen v případě, že mají dané jazyky odlišnou strukturu. Později však chybová analýza ukázala, že k predikci chyb nestačí jen samotné porovnávání jazyků na základě kontrastu a že negativní transfer představuje pouze jeden z mnoha zdrojů chyb.

1.3.5. Jazykový transfer u blízce příbuzných jazyků

Zejména u blízce příbuzných jazyků funguje zpětný vliv znalosti osvojovaného jazyka na mateřštinu, i v tomto případě je ale mnohem slabší než vliv opačný. Mateřský plně osvojený jazyk totiž při jazykových kontaktech vystupuje vždy jako silnější.

Rozpětí mezi jevy snadnými a obtížnými je u blízce příbuzných jazyků větší z toho důvodu, že mají mnoho stejně znějících slov se shodným nebo podobným významem, ale naopak i stejně znějících slov s odlišným významem. Významnou roli hraje také předchozí znalost vyučovaného jazyka.

V případě češtiny a slovenštiny lze mluvit přímo o speciálním případě kladného přenosu, protože mateřského jazyka zde můžeme využívat při sémantizaci, vysvětlování i srovnávání jazykových jevů.

Problémy mohou nastat např. v případě, že se daný slovenský výraz, slovní spojení nebo věta shodují více s obecněčeským než se spisovným vyjádřením. Opačná situace nenastává, protože obecná varianta slovenštiny neexistuje.

„Textový úsek *slovenskí turisti boli udivení* s niektorými charakteristickými prvkami obecnej češtiny – v porovnání so spisovným a knižnějším českým *slovenští turisté byli udiveni* – naznačuje sféru otázok, ku ktorej (v trochu voľnej formulácii) smeruje názov týchto úvah. Pri zvukovej podobe uvedených fragmentov sa v slovensko-českom porovnaní ukazuje výraznejšia miera zhody slovenského *slovenskí turisti boli udivení* s obecněčeským než so spisovným českým vyjádřením; na písme je ich blízkosť čiastočne maskovaná odlišnou pravopisnou konvenciou.“ (Nábělková, 2008, s. 103).

Případně slovenský mluvčí znal jako první obecněčeský výraz, považuje ho za spisovný a jako spisovný ho také užívá.

1.4. Jazykové chyby

Jazykových chyb se dopouštějí nejen cizinci, kteří se danou řeč teprve učí, ale samozřejmě také rodilí mluvčí. Chyby při osvojování či učení druhého jazyka ale mají ale odlišný charakter a je třeba je nezaměňovat za ty, které existují v rámci teorie národního jazyka, tedy chyby proti systému, normě a úzu (Cvrček, 2006, s. 7).

1.4.1. Chyby při osvojování či učení druhého jazyka

Podle konstruktivního přístupu S. P. Cordera dělíme chyby na chyby ve vlastním smyslu (errors) a omyly (mistakes, lapses). Error představuje chybu kompetence, kterou mluvčí nedokáže sám opravit, protože dané pravidlo nebo řečový jev zatím nezná či jeho užívání nesprávně pochopil.

Mistake, tedy chybu performance (praktického užití jazyka), naopak žák dokáže sám najít a opravit. Jedná se totiž o chybu způsobenou náhodnými vlivy, např. nedostatečným zautomatizováním daného jevu, nesoustředěností nebo selháním paměti (Corder, cit. podle Hrdlička, 2012, s. 102).

Jinak rozlišuje chyby (Norrish, 1987, cit. podle Hrdlička, 2012, s. 102). Ten také mluví o error, mistake a lapse, ale error v jeho pojetí znamená systematickou chybu, jinými slovy odchylku od náležité formy cílového jazyka, které se žák dopouští soustavně, protože daný jev stále nepochopil nebo si ho dostatečně neosvojil.

Kdežto termínem mistake označuje odchylku, nestálou, náhodnou, občasnou chybu, která vzniká nedostatečným učením se nebo nesprávným pochopením příslušného jevu.

„V češtině dělají žáci-cizinci často chybu v sémanticky podobných konstrukcích, např. „*Mám rád + substantivum*“ a „*Rád + verbum*“. Gramatickou chybu v těchto frázích udělá spíše žák-cizinec než rodilý mluvčí, dá se tedy pokládat častěji za „error“ (chybějící kompetenci) než za „mistake“ (performanční chybu).“ (Šindelářová, Škodová, 2012, s. 90).

A lapse se dopouštějí nejen nerodilí, ale i rodilí mluvčí, důvodem jeho vzniku jsou totiž nesoustředěnost, špatná koncentrace, stres atd.

Nejčastěji se chyby rozdělují podle jazykových plánů, tedy na chyby ve zvukové stránce jazyka, a dále na chyby lexikální, morfologické, syntaktické a pravopisné.

O rozdělení chyb na povrchové a hloubkové se zmiňují zejména psycholingvistické práce. Povrchové chyby jsou zjevným narušením jazykové normy. Vyjádření obsahující hloubkovou chybu normu přímo nenarušuje, ale neodpovídá sémantickému záměru mluvčího a tím znemožňuje komunikaci.

1.4.2. Jazykové chyby u blízce příbuzných jazyků

Jedním z hlavních znaků blízce příbuzných jazyků je výrazná lexikální synonymie, která může učení se druhému z jazyků ulehčit nebo naopak ztížit, tedy být zdrojem interference „V konfrontačnom pohľade na synonymické skupiny v slovenčine a češtine ukazujú sa osobitosti formovania a fungovania synonymických dvojíc/skupín v dvoch blízkopříbuzných západoslovanských jazykoch. Vzhľadom na rozsah synonymie v prirodzených jazykoch ide o „veľkú tému“, zahŕňajúcu rozličné typy synonymických skupín, synonymických symetrií a asymetrií, prekrývání a rozdielov synonymických skupín, do ktorých sa premietajú zhody aj rozdiely vo vývine zo spoločného praslovanského genetického základu, osobitosti historických kontaktov s rozličnými jazykmi a v kontaktoch synonymách aj vzájomné medzijazykové vzťahy.“ (Nábělková, 2008, s. 14).

Dalším problémem blízce příbuzných jazyků jsou mezijazyková homonyma, tedy slova

stejného, případně velmi podobného tvaru s odlišným významem (Márová, 2015, s. 8).

Mnoho jazykovědců mezijazyková homonyma spolu s dalšími výrazy, například se slovy vzniklými přejímáním z druhého jazyka, zařazuje do skupiny tzv. zrádných slov. Podle jedné z interpretací jde o „slova, která může příjemce informace interpretovat jinak než její odesílatel, ale také slova, která navíc z jakýchkoli důvodů dělají potíže v komunikaci i v osvojovacím procesu a jeví se jako problémová z hlediska pravopisu, výslovnosti, přílišné podobnosti apod.“ (Krobotová – Stoffa, 2003, s. 51).

V případě blízkce příbuzných jazyků naopak může částečná předchozí znalost daného jazyka působit problémy např. při rozlišování nespisovné variety češtiny od nespisovné. Žáci totiž mohli mít původně povědomí jen o nespisovném tvaru daného slova.

Dále mohou dorozumívací potíže nastat u již zmiňovaných stejně znějících slov s odlišným významem. U psané komunikace, kterou se ale v této práci zabýváme jen okrajově, pak nastávají i problémy s pravopisem, jež také mohou mít vliv na porozumění a správné pochopení daného sdělení.

1.4.3. Příčiny vzniku jazykové chyby

Ke vzniku chyb dochází např. vlivem interference (viz. str. 4). Další příčinou může být nevhodná aplikace lingvodidaktických pouček (vyslovených učitelem, z učebnic atd.), která vede k absenci optimálního poučení nebo jeho zjednodušení či zavádějící formulaci tohoto poučení.

Jazykové chyby vznikají také kvůli typologické odlišnosti mateřského a cizího jazyka, i přesto, že některé teorie důležitou úlohu mateřského jazyka zpochybňují. „Role mateřského jazyka v procesu nabývání znalosti jinojazyčného kódu je značná a prokazatelná, přestože se některé přístupy, například přímá metoda, snaží úlohu výchozího jazyka potlačit.“ (Hrdlička, 2012, s. 103).

Podíl na chybovosti mají pochopitelně také psychosomatické faktory, tedy *únav*a, nesoustředěnost, stres nebo spěch (Šebesta a kol., 2016, s. 40) a v neposlední řadě i osobnost vyučujícího, resp. jeho možný negativní vliv na mluvčího, například nedostatečná znalost vyučovaného jazyka či nesprávná výslovnost (Hrdlička, 2010, cit. podle Šebesta a kol., 2016. s. 49). Netřeba zdůrazňovat, že v praxi běžně dochází ke kombinacím uvedených chyb.

1.4.4. Stratifikace českého národního jazyka a její vliv na jazykové chyby slovenských mluvčích

Čeština patří k jazykům výrazně vnitřně diferencovaným. Je tím umožněno jemné odstínění, významové i funkční, ale přináší to také určité komplikace v praktických aplikacích, např. ve výuce češtiny na Slovensku. (Dvončová, 1988, s. 149).

V současnosti se ve výuce češtiny jako cizího jazyka částečně přechází k její obecné varietě, která je v mluvené komunikaci nejpoužívanější. Obecnou češtinu stále preferuje jen málo

jazykovědců a učitelů, zejména proto, že na rozdíl od spisovné češtiny není kodifikována, a nemá tedy jednotnou a ustálenou formu ani celonárodní platnost.

„Je možné konstatovat, že v oblasti výuky češtiny jako cizího jazyka převládá názor – že je – v obecné rovině vhodné jinojazyčnému mluvčímu prezentovat přednostně češtinu spisovnou. Argumentuje se zpravidla skutečností, že má prestižní varieta naší mateřštiny celonárodní platnost (je regionálně nepříznaková) a že má její užívání v určitých oblastech (oficiální styk, hromadné sdělovací prostředky, odborná sféra) své pevné místo.“ (Hrdlička, 2012, s. 98).

Jedním z hlavních hledisek je také účel studia daného jazyka. „Při volbě mezi orientací na češtinu spisovnou a nespisovnou, tedy především obecnou, záleží zajisté také na tom, proč se cizinec češtinu učí, jak dlouho se jí učí, jaký je jeho cíl a stupeň pokročilosti. Jde-li mu např. pouze o mluvené dorozumívání, bude tíhnout k vyjadřování uvolněnému, až nespisovnému. Málokdy si ale vystačí jen s praktickou mluvenou komunikací.“ (Hrdlička, 2010, s. 71).

Ze samotného výzkumu i z tvrzení obou dotazovaných vyplývá, že mluvčí tak příbuzného jazyka jako je slovenština ve většině případů nedokážou jednoznačně odlišit spisovný jazyk od obecné češtiny ani od dalších interdialektů, a v jejich projevech tak dochází k nevědomému míšení jazykových prostředků a často i k neadekvátnímu užití těchto prostředků. Kromě výrazů vhodných pro mluvené projevy v psaném textu a naopak, mají problém i s rozlišením prostředků užívaných v soukromé nebo naopak veřejné sféře. Naopak mluvčí, jejichž mateřské jazyky nejsou češtině tak blízké, tedy např. Neslované, si tento rozdíl mnohdy uvědomují lépe.

1.5. Kontrastivní analýza

Jednou z metod zkoumání jazykových chyb je kontrastivní analýza založená na behavioristických teoriích. Vznikla ve 30. letech 20. století a nejvíce se rozvíjela v 50. a 60. letech. Poprvé použil pojem kontrastivní analýza (Contrastive Analysis) Benjamin Lee Whorf, do té doby se tento obor nazýval srovnávací lingvistika (Contrastive Study) nebo také srovnávací studie (Comparative Linguistics). Do konce šedesátých let 20. století byly teorie osvojování silně ovlivňovány zejména vývojem názorů na poli psychologie a také pedagogiky. Většina terminologie byla převzata z oblasti psychologie učení (např. termín jazykový transfer).

„Kontrastivní lingvistika (též kontrastivní analýza, popř. konfrontační lingvistika, konfrontace) se zabývá synchronním srovnáváním jazykových systémů (v rámci strukturní lingvistiky), především z hlediska potřeb cizojazyčného vyučování a překladu; jejím cílem je nacházení shod a rozdílů, a to obv. na základě (vnějšího) modelu, k němuž se srovnávané jazyky vztáhnou, přirovnají.“ (Čermák, 1997, s. 282).

Jak již bylo řečeno, studium osvojování cizího jazyka bylo ovlivněno především behavioristickými teoriemi, podle kterých při osvojování cizího jazyka dochází k nahrazování

souboru návyků za jiný. Za hlavní překážku při učení cílového jazyka vědci považovali interferenci (negativní transfer), viz výše.

(Lado, 1957, cit. podle Šebesta a kol., 2016, s. 34), jeden ze zakladatelů kontrastivní analýzy, došel k následujícím závěrům:

- a) jazyk je soubor návyků;
- b) staré návyky (například mateřský jazyk) může být obtížné prorazit, zatímco nové návyky (cizí jazyk) je těžké získat;
- c) je nutně brát ohled na mateřský jazyk žáka;
- d) rozdíly mezi mateřským/prvním jazykem a cizím jazykem lze považovat za hlavní příčinu neúspěchu v osvojování druhého jazyka;
- e) kontrastivní gramatika tyto rozdíly výslovně ukazuje;
- f) učitelé cizího jazyka a autoři učebnic by měli vzít v potaz dané kontrasty, aby bylo možné u studenta zabránit nežádoucím interferencím.

Metodologické a teoretické nedostatky kontrastivní analýzy byly ostře kritizovány hlavně kvůli tomu, že existují i jiné důležité faktory mimo mateřský jazyk a dopady na cílový jazyk nelze zjednodušeně připisovat pouze výchozímu systému. Mezi další skutečnosti, které mají vliv na SLA, se podle (Gass – Selinker, 2008, s. 259, cit. podle Šebesta, 2012, s. 20) řadí:

- a) vrozené nadání;
- b) motivace;
- c) věk studenta;
- d) přístup studujícího ke studiu cizího jazyka;
- e) znalost dalších jazyků apod.

„Dalším problémem je, že není možné pouze mechanicky a z čistě lingvistické perspektivy porovnávat statické struktury dotyčných jazyků. K této problematice je nutné přistupovat komplexněji, promítat do ní otázky recepce a produkce těchto struktur, otázky jejich učení se i adekvátního užití v různých komunikačních situacích“. (Hrdlička, 2009, s. 18).

Může také nastat situace, kdy v prvním jazyce studenta existuje jedna forma, zatímco v cílovém jazyce může zcela chybět. Navíc bylo zjištěno, že ne všechny chyby, které u studentů nastaly, byly metodou kontrastivní analýzy předpovězeny. A naopak, některé predikované chyby se vůbec u mluvčích neobjevily. Z požadavků na ověřování teoretických poznatků a jejich kontrolování v produkci studentů se rozvinul nový přístup, jenž se zaměřil na chyby studentů,

chybová analýza (Carl, 1998, s. 7, cit. podle Šebesta a kol. 2016, s. 35).

1.6. Chybová analýza

Zatímco podle kontrastivní analýzy představují jazykové chyby problém a jsou považovány za nežádoucí, zejména psychologové a psycholingvisté naopak upozorňují na pozitivní význam chyby při učení se cizímu jazyku. Zakladatel metody chybové analýzy Stephen Pit Corder chápe chybu jako projev testování zformované hypotézy studenta v praxi (Corder, 1973, s.). Pozornost se tu od subjektivních analýz a srovnávání izolovaných struktur přesouvá ke skutečně vzniklým chybám v produkci, proto jde o první objektivní metodu popisu mezijazyka mluvčích, jak ve své *studii Errors in Language Learning and Use* popisuje i Carl James (Šebesta a kol. 2016, s. 16).

1.6.1. Chyba a její oprava

Jazykovědci se v současnosti víceméně shodují na pozitivním významu chyb při osvojování jazyka. Zdůrazňují její přirozenost a užitečnost.

„V soudobém přístupu k osvojování si cizího jazyka, je chyba považována za velmi cennou informaci o vyvíjejícím se systému cílového jazyka v mysli žáka. Jednotlivé teorie se částečně liší akceptovanými důvody, proč a jak k chybám dochází, shodují se však, že by neměla být cílem restrikcí, ale měla by být chápána jako cenný nástroj.“ (Šindelářová – Škodová, 2012, s. 89).

Vždy je nutné si uvědomit, k jakému druhu chyby došlo a jestli je nutné na ni mluvčího upozornit.

Práci s chybou dělíme na identifikaci a lokalizaci, klasifikaci, interpretaci a korekci (Ellis – Barkhuizen, 2005, s. 57). Nejprve nalezenou chybu identifikujeme a zařadíme ji do kategorie podle jazykových prostředků. Poté chybu vysvětlíme, ve většině případů může pomoci porovnání vyjádření mluvčího s překladem do jeho rodného jazyka. Nakonec chybu zhodnotíme a opravíme, tedy uvedeme správnou verzi dané výpovědi nebo výrazu.

2. Cíle a postupy práce

Práce sleduje cíl posoudit češtinu dvou mluvčích slovenského původu (M1 a M2) na základě analýzy jejich psaných textů a zjistit míru a typy jazykových jevů, které jim činí potíže. Se zřetelem k tématu práce jsou v centru zájmu zejména chyby, které je možné hodnotit jako výsledky interferenčního působení mateřského jazyka – slovenštiny a které mohou (na základě dosavadního poznání) představovat i předpokládané chybové jevy.

Práce vychází z přiloženého jazykového materiálu sestávajícího ze psaných projevů o rozsahu cca 100 normostran u každého z mluvčích (celkově přibližně 200 normostran textu). Všechny řadíme k oficiální (veřejné) komunikaci. Základní metodou výzkumu je chybová analýza psaných projevů zaměřená na soubor problematických jevů, z velké části vzniklých interferencí a vlivem obecné češtiny (interferenční vliv slovenštiny a vliv obecné češtiny se v některých případech mohou i překrývat).

Vlastní analýze textů v práci předchází interview s mluvčími o způsobu osvojení češtiny, jejím užívání a vědomí problematických jevů. Obsah i forma rozhovorů se opírají o odbornou literaturu,⁴ otázky byly formulovány tak, aby přinesly relevantní informace o češtině dotazovaných v jejich osobní reflexi. Oba mluvčí odpovídali na stejné otázky a do odpovědí nebylo nijak zasahováno. Rozhovory, které byly realizovány psanou formou, jsem se rozhodla do práce zařadit, i když nedopadly podle očekávání – očekávané údaje nepřinesly v předpokládaném rozsahu. Zejména první zkoumaný (M1) odpovídal mnohdy vyhýbavě, nejčastěji jednoslovně, některými odpověďmi si nebyl jist a několikrát je měnil. Přesto však sdělené informace **pomáhají k dotvoření** charakteristiky mluvčích a naznačení možných chyb v jejich textech. Na základě informací o osvojování jazyka získaných z rozhovorů se ve vztahu k mluvčím a analyzovaným textům vynořila otázka, jaké jsou rozdíly v problematických jevech u mluvčího M1, který se češtinu učil i cíleně z učebnic, ve srovnání s mluvčím M2, který si český jazyk spíše osvojoval v komunikaci.

2.1. Postup analýzy chyb

Rozhodla jsem se věnovat analýze psaných projevů rodilých slovenských mluvčích M1 a M2, s jejichž českými texty se pravidelně setkávám při korekturách. Zkoumaní totiž mají ambice naplnit se svými českými texty zapojit do českého jazykového prostředí. Vzhledem k podobnostem a naopak odlišnostem v některých chybách jsem dospěla k názoru, že hlubší analýza dostatečného množství těchto textů může přinést zajímavé výsledky užitečné pro další lingvistické bádání o

⁴ Položené otázky vycházejí zejména ze závěrů publikace *Život s více jazyky* (Vasiljev, 2011) a částečně také z článku sledujícího pomocí kvalitativního výzkumu podobnou problematiku v profesní oblasti – *Slovenskí psychiatři v českém prostředí: sonda do česko-slovenských jazykových vztahů* (Satinská, 2008).

unikátní česko-slovenské jazykové situaci. Srovnání chyb v textech obou mluvčích se jevílo zajímavé i vzhledem k tomu, že podle jejich vlastních slov se M1 učil češtinu mimo jiné i z učebnice pro cizojazyčné mluvčí, kdežto druhý pouze praxí – komunikoval s českými rodilými mluvčími a sledoval česká média, beletrii. Jazykový materiál jsem sbírala po dobu dvou let. O jeho výzkumném využití, s nímž oba mluvčí souhlasili, byli informováni až po napsání a odevzdání textů, což přispívá k větší autentičnosti získaných dat. Od M1 jsem pro výzkumné účely získala původní psané texty, různé pracovní materiály, tiskové zprávy, články a pracovní emaily. Ty slouží jako vzorek psaných projevů z oficiální komunikační situace. Po změně jmen lidí a názvů firem či institucí. U změněných a odstraněných vlastních jmen jsem žádné chyby nenašla, tento krok tedy neměl na samotnou analýzu vliv. U M2 představují psané projevy veřejné komunikace jeho dva překlady knih upanišad z angličtiny do češtiny, tedy texty překladové, nepůvodní.

Pro rozbor chyb, odchylek a problematických jevů jsem využila metodologii chybové analýzy. Zabývala jsem se zejména chybami, odchylkami a problémovými jevy s důrazem na níže popsaný soubor jevů problematických pro slovenské mluvčí komunikující v češtině. Analyzovány jsou jak interferenční chyby a chyby či odchylky od jazykové normy způsobené obecnou češtinou, tak jinak vzniklé chyby, které řadím u obou zkoumaných na konec do skupiny ostatní. U jinak vzniklých chyb je důležitý hlavně jejich počet. Díky tomu zjišťuji poměr chyb vzniklých interferencí a obecnou češtinou a chyb jiného původu. Právě tato informace doplňující jazykovou charakteristiku analyzovaných textů mi v podobně zaměřené literatuře chybí, proto jsem se rozhodla ji rovněž zařadit. Z rozboru vynechávám pravděpodobné překlady, zabývám se pouze chybami systémové povahy, které se často i opakují, ať už v projevech jednoho z účastníků nebo u obou, a jsou tak nosné pro další výzkum. U M2 se vzhledem k náboženské povaze textů vyskytlo specifické psaní velkých písmen.

Mezi chybami se u obou mluvčích vyskytli jak předpokládané problémové jevy (předpokládané na základě opisu v dosavadní literatuře), tak jevy, které byly pro M1 a/nebo M2 opakovaně problematické, i když prostudovaná literatura je dosud nepopisuje.

2. 2. Předpokládané chyby

V minulosti již vznikly odborné práce zabývající se v tom či jiném séru otázkou češtiny slovenských mluvčích, žádná ale po roce 1992, tedy po vzniku nového česko-slovenského jazykového prostředí, nezkoumá psané projevy rodilých slovenských mluvčích žijících v českém prostředí. Problematické našeho výzkumu jsou nejbližší práce zaměřené na analýzu chyb v souboru českých textů psaných slovenskými studenty, získaném v rámci kurzů češtiny na slovenské – bratislavské univerzitě (Čornejová 2003, 2006). Souběžně byla realizována výzkumná sonda v opačném směru – s orientací na slovenštinu v psaných textech českých vysokoškoláků

(Mračníková – Palcútová, 2006; výsledky obou výzkumů byly paralelně publikovány ve sborníku *Varia* 2006). Jak uvádějí R. Mračníková a M. Palcútová, inspirací pro daný výzkum byla studie M. Nábělkové (2002), zaměřená na analýzu českých textů slovenských mluvčích žijících ve slovenském prostředí. V dané studii (zahrnuté také do monografie z r. 2008) M. Nábělková sleduje výsledky experimentálního přechodu slovenských mluvčích z pasivního do aktivního modu a podává analýzu chyb ve vybraném mluveném projevu. Problematice povědomí o diferencích mezi spisovnou a obecnou češtinou u slovenských studentů na bratislavské univerzitě se již dříve věnovala J. Dvončová (1988). Z novějších prací dotýkajících se otázky osvojování a užívání češtiny u Slováků v českém prostředí můžeme zmínit studie J. Hoffmanové a O. Müllerové, přinášející obraz vztahu slovenštiny a češtiny v rodinné komunikaci (Hoffmannová – Müllerová, 1993; 2004) a studii L. Satinské zaměřenou na jazykovou kompetenci lékařů ze Slovenska (Satinská, 2008). Žádná z publikovaných prací není orientována na analýzu většího rozsahu autentických českých textů psaných rodilými Slováky žijícími v českém prostředí, přinášejí však poznatky užitečné také pro naši analýzu.

Při chybové analýze textů v osvojovaném jazyce se v některých publikacích chyby dělí dle lingvistických kategorií, jiné uvádějí tak malé množství chyb, že je není potřeba nijak členit. Objem chyb a odchylek v našem materiálu to vyžaduje. Rozdělení, o které se můžeme při naší analýze opřít, najdeme ve studiích Michaely Čornejové (2003, 2006), které přinášejí výsledky analýzy českých textů získaných v rámci výzkumného experimentu u studentů oboru slovakistika na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě. Slovenští studenti psali text na jedno ze dvou nabízených témat v rámci semináře z češtiny. Podle M. Čornejové chybovali slovenští mluvčí při písemném projevu v českém jazyce zejména v těchto jevech (uvedeno vždy v pořadí: jazyková rovina, problematický jev, konkrétní příklad chyby):

Pravopis a grafika

umístění háčků, chybějící háček nad e – *přesne*

nerozlišování i/y – *zabívat se něčím*

nerozlišování s/z – *spět*

Kvantita

rytmický zákon – *získam*

Hláskosloví

r místo ř – *prijel*, ř místo r – hyperkorektnost – *některým*

místo *ou* je využito *u* – *prohlubily*

depalatalizace po retnicích – *rozumněl*

Morfologie

snaha ojediněle používat přechodníky v gramaticky nesprávném tvaru – *slyšíc v maskulinu*

Vliv nespisovné (obecné) češtiny, mluveného jazyka

úženi *é* na *í* – *po odborný stránce*

unifikace koncovek v plurálu adjektiv – *rozliční tradice*

diftongizace *ý/i* na *ej*:

v koncovkách – *českej jazyk*

uprostřed slov – *cejtit*

pronikání duálových tvarů – *všema deseti*

zkrácené slovesné tvary – *maj*

protetické *v* – *vočem*

asimilace znělosti – *schnilá vajíčka*

Lexikum, frazémy, syntax

adaptace do češtiny hláskovou úpravou – *narábání*

chybné vazby, jinak nečeské útvary – *je to těžko napsat*

(Používání slov lexikálně příbuzných (mezijazyková homonyma), v daném případě chybují

například v užití hlásky *ř*. Jinak jim tato hláska v psaných projevech problém nečiní.)

ponechávání slovenských spojek, například *co* místo *což* v přívlastkové větě – *budu ho znát jako slovenský jazyk, co může být zajímavé*

stylově nepadnoucí výrazy ve spisovném jazyce – *celník vrazí štempl*

2.3. Charakteristika prvního mluvčího (M1)

M1 je v současnosti čtyřiatřicetiletý mluvčí, jehož mateřským jazykem je slovenština. Oba jeho rodiče mají slovenskou národnost, rodina matky má maďarské kořeny. Narodil se v roce 1982 v Nitře, kde žil do svých čtrnácti let, poté pobýval čtyři roky v Bratislavě, odkud se přesunul do České republiky. Vystudoval Masarykovu univerzitu v Brně, obor informatika. Nyní žije šestým rokem v Praze a pracuje v bance jako byznys analytik.

Hovoří plynule slovensky, maďarsky, česky a anglicky, učí se německy. V budoucnu by se chtěl vzhledem ke svým jazykovým znalostem pracovní uplatnit v USA nebo Velké Británii. Z hlediska užívání češtiny je u M1 důležitá skutečnost, že v současném pracovním zařazení většinou mluví anglicky.

Češtinu se částečně naučil z učebnic pro cizince (v písemném rozhovoru to však neuvádí)

a částečně si ji osvojil během pobytu v České republice, kdy se teprve začal pravidelně stýkat s českými rodilými mluvčími. Pro něj, jako i pro mnohé další Slováky „byl impulzem k běžnému používání češtiny přechod do českého prostředí“ (Dianiška, 2009, s. 14). Větší potíže mu podle jeho vlastních slov činí psaný než mluvený projev.

2.4. Písemný rozhovor o užívání jazyka s M1

Jakým způsobem a za jak dlouho jste se českému jazyku naučil?

Neformální cestou

Používáte ho denně?

Aktivně ne, pasivně ano, čtu v češtině, knížky – životopisy, noviny cca 10 minut denně, beletrii nečtu vůbec

Rozumějí Vám čeští rodilí mluvčí bez problému?

80%

Je po Vás v zaměstnání požadována komunikace v českém jazyce?

Někdy, většinou mluvíme anglicky

Co Vám při používání češtiny činní největší potíže?

Při psaní (jen emaily), i/y zejména po v přičestí minulém po obojetných souhláskách.

Dokážete vždy rozlišit mezi spisovnou a kolokviální varietou českého jazyka?

NE

Stává se vám, že nevědomě užijete slovenského výrazu v češtině a naopak? Uveďte příklady.

Ano, ale teď nevím.

2.5. Analýza chyb

Pro samotnou analýzu jsem na základě nastudování výše uvedených i dalších relevantních prací zvolila podobné rozdělení (srov. Čornejová, 2003), které se ale snažím vytvořit přesněji a přehledněji v závislosti na vzniklých chybách. Kategorizace by totiž neměla být řízena jen teoretickými pravidly, ale také prakticky získanými daty, tzv. *Data-driven princip* (Ellis, Barkhuizen, 2009, s. 57).

Chyby uvádím v rozčlenění do pěti kategorií: pravopis, morfologie a hláskosloví, vliv

něspisovné (obecné) češtiny, lexikum a syntax a nakonec jsem zařadila chyby, které nevznikly ani interferencí ani vlivem obecné češtiny.⁵ U obou mluvčích dodržuji stejné rozdělení v každé kategorii, a to v pořadí: chyba nebo odchylka, klasifikace chyby, korekce. Vždy je pro srozumitelnost uveden celý kontext a problematický jev i jeho oprava jsou zvýrazněny tučně (stejně jako v příloze).

Mluvčí č. 1 (M1)

Pravopis (7 chyb)

První měsíce byli o podávání projektu. – nerozlišování i/y – *První měsíce byly o podávání projektů.*

Místní tety nás požádali o pomoc. – nerozlišování i/y – *Místní tety nás požádaly o pomoc.*

Jako ideální mi přišli podílové fondy. – nerozlišování i/y – *Jako ideální mi přišly* podílové fondy.

Naše vztahy nikdy nebyli na lepší úrovni. – nerozlišování i/y – *Naše vztahy nikdy nebyly na lepší úrovni.*

Fond může mít nastaveno automatické zrušení při splnění nastavených podmínek. – umístění háčku nad e, vliv slovenského pravopisu – *Fond může mít nastaveno automatické zrušení při splnění nastavených podmínek.*

Společnosti naší finanční skupiny u toho nemohli chybět. – nerozlišování i/y, vliv slovenského pravopisu – *Společnosti naší finanční skupiny u toho nemohly chybět.*

Ukončení intervencí vyvolá zvýšenou volatilitu kursu koruny. – nerozlišování s/z (nejde přímo o chybu, ale o nesjednocené psaní, v ostatních textech se vyskytuje z – *Ukončení intervencí vyvolá zvýšenou volatilitu kurzu koruny.*

Morfologie a hláskosloví (11 chyb, 8 nepředpokládaných – z toho ale jen 5 různých typů chyb)

Do investic nasměřujte více než 10 % příjmů. – ř místo r (hyperkorektnost), uplatnění vědomí o souvztažnosti ve větším rozsahu, a tedy nepřiměřeně – *Do investic nasměřujte více než 10 % příjmů.*

⁵ Ve srovnání s kategorizací M. Čornejové používám místo pravopisu a grafiky pro zjednodušení u této kategorie chyb jednotné označení pravopis. Hláskosloví a morfologie byly sloučeny do jedné skupiny. Chyby v kvantitě ve smyslu uplatnění rytmického zákona se nevyskytly, kvantita je tedy vynechána. Kategorie týkající se vlivu nespisovné (obecné) češtiny není směřována s vlivem mluveného jazyka. Ne vždy se totiž v mluvené formě používá obecná čeština. A z části s názvem Lexikum, frazémy, syntax jsem vypustila frazémy, protože se ve zkoumaných projevech nevyskytují.

55 % má v řebříčku vysoko i nutnost zajistit se na stáří. – ř místo ž (hyperkorektnost) – uplatnění vědomí o souvztažnosti ve větším rozsahu, a tedy nepřiměřeně (alternativní interpretace je vliv slovenského rebríček)– 55 % má v žebříčku vysoko i nutnost zajistit se na stáří.

V České republice tak zůročí své bohaté zkušenosti. – ů místo ú (hyperkorektnost) uplatnění vědomí o souvztažnosti ve větším rozsahu, a tedy nepřiměřeně – V České republice tak zůročí své bohaté zkušenosti.

Nepředpokládané chyby

Zisk vzrostl meziročně o 1, 8 miliard . – chybná deklinace číslovky – Zisk vzrostl meziročně o 1,8 miliardy.

Obrat byl první rok 17,5 milionů. – chybný tvar číslovky – Obrat byl první rok 17,5 milionu.

Zakladatel takovým způsobem může předejít prodeju mimo rodinu – deklinace substantiv – Zakladatel takovým způsobem může předejít prodeji mimo rodinu.

Češi rádi nakupují ve výprodeju. – deklinace substantiv – Češi rádi nakupují ve výprodeji.

Investorům byl vrácen 14,5 násobek. – hranice slov u číslovek – Investorům byl vrácen 14,5násobek.

Ziskají možnost pořídít se telefon – tvar zvrátneho zájmena – Získají možnost pořídít si telefon.

Bankéři sa proměnili v malíře. – tvar zvrátneho zájmena – Bankéři se proměnili v malíře.

Firma pomáhá klientům zorientovat sa v pravidlech.– tvar zvrátneho zájmena – Firma pomáhá klientům zorientovat se v pravidlech.

Vliv obecné češtiny (4 chyby, 1 nepředpokládaná)

Vliv nespisovné (obecné) češtiny, mluveného jazyka na spisovné projevy má u slovenských mluvčích specifický charakter. Jednak se v českém prostředí s touto jazykovou varietou denně setkávají, jednak má spisovná slovenština s obecnou češtinou více podobností než se spisovnou varietou tohoto jazyka, čím vzniká rozpor mezi spisovností a nespisovností. V konkrétních případech se se tedy nabízí i otázka, zda jde o vliv obecné češtiny nebo o ovlivnění slovenštinou.

„Ukazuje se však, že četba české literatury, rozbor beletristických textů, ale i jiné okolnosti

vyplývající z kontaktového postavení češtiny a slovenštiny, vyžadují soustavnějšího srovnávání spisovné slovenštiny nejen se spisovnou, ale i obecnou češtinou. A proto, že existují jevy, které se shodují nebo jsou si velmi blízké jak v obecné češtině, tak spisovné slovenštině.“ (Dvončová, 1988 s. 2; srov. také Nábělková, 2006, s. 93)

o tom, jaký klienti mohou služby získat – chybné koncovky plurálu adjektiv – o tom, jací klienti mohou služby získat

Stejně jak další služby i unikátní konto inovujeme. – zkrácené hovorové tvary – Stejně jako další služby i unikátní konto inovujeme.

otisky prstů, které má uživatel uložený ve svém telefonu – unifikace koncovek v plurálu adjektiv – otisky prstů, které má uživatel uloženy ve svém telefonu

Nepředpokládané chyby

Klienti nakupující online přeci ztrácejí důvod přijít na pobočku. – hyperkorektnost– Klienti nakupující online přece ztrácejí důvod přijít na pobočku.

Lexikum a syntax (11 chyb, 1 nepředpokládaná chyba)

V aktivech zjednodušeně řečené znamená... – chybná vazba, nečeský útvar, vliv slovenského zjednodušeně povedané – V aktivech zjednodušeně řečeno znamená...

Zvýší se počet seniorů závislých od pracující populace. – chybná vazba, nečeský útvar, vliv slovenského závisieť od – Zvýší se počet seniorů závislých na populaci.

Podporujeme ty, co chtějí na důchodu pracovat. – chybná vazba, nečeský útvar, vliv slovenského na dôchodku – Podporujeme ty, co chtějí v důchodu pracovat.

Mají svou roli, jak pomoci lidem dosahovat zajištěný důchod. – chybná vazba, nečeský útvar, vliv slovenského dosahovať dôchodok – Mají svou roli, jak pomoci lidem dosahovat zajištěného důchodu.

Vztahy nebyly na lepší úrovni, jako je tomu dnes. – chybná vazba, nečeský útvar, vliv slovenského lepšie jako – Vztahy nebyly na lepší úrovni, než je tomu dnes.

Kde se dnes oplatí uvažovat o obchodních centrech. – chybné slovo, nečeský útvar, vliv

slovenského *oplatí* – *Kde se dnes **vyplatí** uvažovat o obchodních centrech.*

*Zakladatel firmy určí, **akým** způsobem má být řízena.* – vliv slovenského *akým spôsobom*⁶ –
*Zakladatel firmy určí, **jakým** způsobem má být řízena.*

Desítky klientů využilo nabídky úvěrů. – chybná vazba, nečeský útvar – *Desítky klientů využily nabídky úvěrů.*

Čtyři z deseti Čechů by změnilo poskytovatele. – chybná vazba, nečeský útvar – *Čtyři z deseti Čechů by změnilo poskytovatele.* (2x)

Nepředpokládané chyby

*...jejich výrobky neobsahují konzervanty ani **barvicí** látky.* – přídavné jméno účelové, ne dějové
– *...jejich výrobky neobsahují konzervanty ani **barvicí** látky.*

Jiné než interferenční chyby a chyby způsobené vlivem obecné češtiny se u M1 vyskytují jen řídce, na přibližně 100 NS jich najdeme pouhých 15.

Ostatní chyby (15 chyb)

Mezi těmito jevy se vyskytují také chyby, které nevznikají přímo interferencí ve smyslu přenosu, ale protože ve slovenštině neexistují, zprostředkovaně působí problémy. Jde kupříkladu o zájmeno *jenž*.

*Zařazení do **Privátního** bankovníctví vnímají jako ocenění.* – psaní velkých písmen (jinde ve stejném textu všude malé písmeno, nejde o název služby) – *Zařazení do **privátního** bankovníctví vnímají jako ocenění.*

*mluví **Anglicky*** – psaní velkých písmen, možnost vlivu angličtiny – *mluví **anglicky***

*mluví **Německy*** – psaní velkých písmen, možnost vlivu angličtiny – *mluví **německy***

Klienti se mohou přihlašovat se nejen do jedné služby_ale i do druhé. – interpunkce u *odporovacího poměru* – *Klienti se mohou přihlašovat nejen do jedné služby, ale i do druhé.*

Na konferenci vystoupili po boku pana XY jeden z ministrů, či předseda. – chyba v interpunkci ve *slučovacím poměru* – *Na konferenci vystoupili po boku pana XY jeden z ministrů_či předseda.*

Platí pro žádosti jak na pobočkách_tak na eshopu. – interpunkce u zdvojených spojovacích výrazů

⁶ Jinde se podobná chyba nevyskytla a mluvčí si také není vědom, že by se jí dopouštěl, ale to neznamená, že o vliv slovenštiny nemůže jít.

– Platí pro žádosti jak na pobočkách, tak na eshopu.

úspěšní podnikatele zvyklí na standard může překvapit – unifikace koncovek v plurálu adjektiv – úspěšné podnikatele zvyklé na standard může překvapit

Desky si u něj nechávají dělat nejslavnější kapely, jako X nebo Y. – interpunkce, spojky než, jak, jako – Desky si u něj nechávají dělat nejslavnější kapely_jako X nebo Y.

Druhý krok byl výběr klientů. – chybná vazba, nečeský útvar – **Druhým krokem** byl výběr klientů.

Nadváhu uvedlo až čtvrtina respondentů. – chybná vazba, nečeský útvar – Nadváhu uvedla až čtvrtina respondentů.

Z čehož těží firmy s modely založenými na spolupráci, které boří pravidla. – chybná vazba, nečeský útvar – Modely založenými na spolupráci, která boří pravidla,

Tři čtvrtiny účastníků plánuje akvizice. – chybná vazba, nečeský útvar – Tři čtvrtiny účastníků plánují akvizice.

Cílíme na klienty, kteří ocení přidanou hodnotu, jenž jim nabízíme. – chybný tvar zájmena jenž – Cílíme na klienty, kteří ocení přidanou hodnotu, jež jim nabízíme.

Druhým krokem byl výběr klientů, jenž se změny budou týkat. – chybný tvar zájmena jenž – Druhým krokem byl výběr klientů, jichž se změny budou týkat.

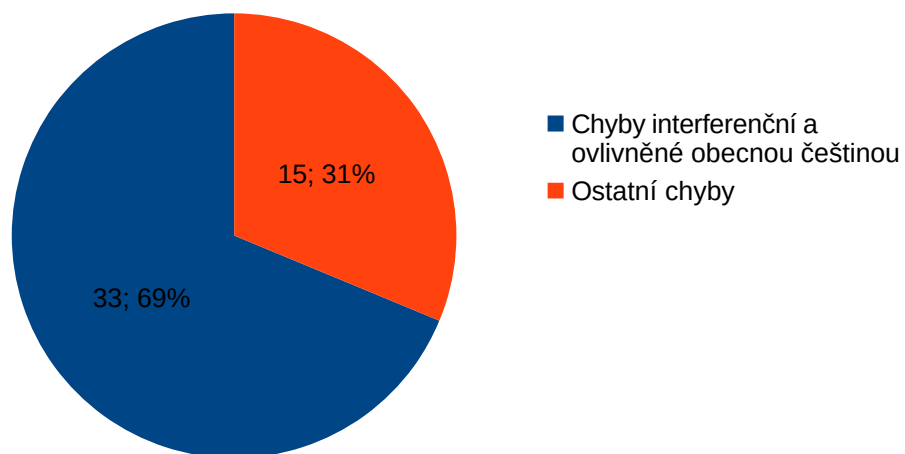
Roboti provádějí činnosti, jenž v minulosti obvykle prováděli lidé. – chybný tvar zájmena jenž – Roboti provádějí činnosti, jež v minulosti obvykle prováděli lidé.

2.6. Frekvence a charakter chyb M1

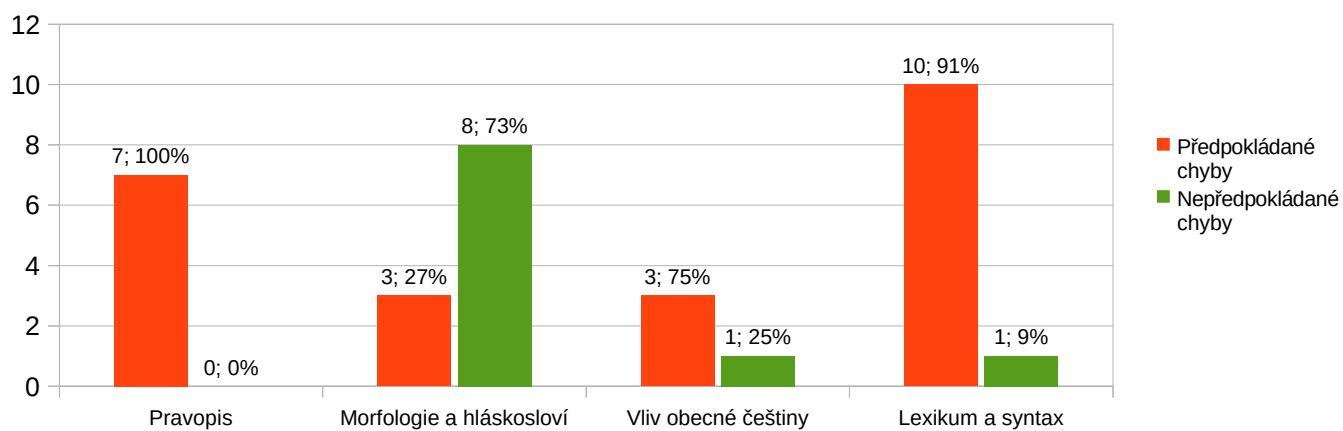
Celkově byl u M1 poměr interferenčních a ostatních chyb 33 ku 15 (Z celkových 48 chyb je tedy téměř 69 procent ovlivněno interferencí slovenštiny či obecnou češtinou. K jedné nepředpokládané interferenční chybě došlo vlivem obecné češtiny – *přeci*, dalších 9 bylo nalezeno na morfologické rovině. Jedná se ale jen o 5 různých problematických jevů – deklinaci číslovek, hranice slov u číslovek, zvrtná zájmena *se a si*, podobu přídavného jména *jaký*, kde může jít o vliv slovenštiny i o překlep a deklinaci podstatného jména – *prodej* ve 3. pádě. Poslední zmiňovaná chyba se vyskytla dvakrát v různých textech, za překlep ji proto nepovažujeme.

Morfologie je pro M1 celkově nejproblematictější, chyby morfologického charakteru se objevují i v kategorii ostatních chyb. Neumí například správně používat tvary zájmena *jenž*, což bychom nazvali jako „zprostředkovaný“ vliv mateřského jazyka. Ve slovenštině paralelní vztažné zájmeno neexistuje, nedaří se mu na něj tedy přijít intuitivně. Do slovenštiny se *jenž* překládá s využitím zájmen *ktorý*, případně *čo*. Tato slova ale mají v češtině přesnější ekvivalent – *který, co*.

Poměr chyb mluvčího č. 1

Potvrzení předpokládaných chyb mluvčího č. 1

2.7. Charakteristika druhého mluvčího (M2)

M2 je dnes dvaatřicetiletý Slovák, který se narodil v Košicích v roce 1984 slovenské matce a českému otci. A do svých osmnácti let žil v Prešově, kde vystudoval gymnázium. V rodině se mluvilo vždy slovensky, češtinu ale slyšel každý rok během letních prázdnin od svých prarodičů. Více používat a procvičovat češtinu začal ještě ve slovenském prostředí, a to před odchodem do Prahy, kde v roce 2004 začal studovat ekonomii na Karlově Univerzitě. Po získání magisterského titulu zde začal pracovat jako datový analytik obchodní společnosti a externista na IES FSV Univerzity Karlovy. Kromě toho překládá z anglického do českého jazyka staroindická nábožensko-filozofická díla – knihy upanišad. Zpět na Slovensko se vracet nechce, plánuje dále žít v České republice.

V osobním životě se setkává více s Čechy, ale stále i se svými krajany. V neoficiálních projevech se přizpůsobuje svým komunikačním partnerům, se Slováky mluví slovensky, s Čechy česky. V pracovní sféře naopak používá výhradně češtinu, kterou se naučil velmi dobře. Dokonce ani někteří čeští rodilí mluvčí nepoznají jeho slovenský původ, často se mylně domnívají, že pochází z Moravy. Jak sám říká, větší problémy má s mluveným projevem, ve kterém často nevědomě užije slovenský výraz nebo chybný tvar českého slova ovlivněný slovenskou gramatikou. Nesprávně tvoří např. plurál tvrdého adjektiva ve spojení s neutrem – *velké okna* místo *velká okna*.

V pracovním prostředí je mnohdy nejistý, často se ptá, zda nemá v písemných projevech chyby a žádá o korektury. Při přípravě na důležitá jednání nebo telefonáty rovněž v některých případech potřebuje poradit, zejména v oblasti lexika.

2.8. Písemný rozhovor o užívání jazyka s M2

Jakým způsobem a za jak dlouho jste se českému jazyku naučil?

Z českých filmů a českých knih. Také mí starí rodiče jsou Češi, takže jsem trénoval češtinu každý rok v létě, když jsem je navštěvoval.

Jak často ho používáte?

Posledních 12 let, co žiji v Praze, denně.

Rozumějí vám čeští rodilí mluvčí bez problému?

Myslím, že ano.

Je po vás v zaměstnání vyžadována komunikace v českém jazyce?

Ano, je.

Co vám při používání češtiny činí největší potíže?

V psané formě hlavně shoda přísudku s podmětem – ve slovenštině to máme úplně jinak. V psané formě mám problém určit, jestli se ve slově píše *s* nebo *z*, ať už jde o začátek českých slov (např. *zpívat* x *spívat*) nebo o slova **přejaté** z cizích jazyků (*prezident* x *president*). Ve slovenštině se tato cizí slova píšou vždy se *z* a také se v nich hláska *z* vyslovuje.⁷

V mluvené formě pak intonace, podle které víceméně každý pozná, že nejsem rodilý Čech. A také mi stále dělá problémy si v množném čísle středního rodu uvědomit, že v češtině má končit **a** nebo **á**, např. *všetchna reálná čísla, díla byla napsána* atp. Skoro vždy zapomenu a říkám *všetchny reálné čísla*, nebo *díla byly napsané*.

Dokážete vždy rozlišit mezi spisovnou a kolokviální varietou českého jazyka (spisovnou a nespisovnou češtinou, nářečím)?

Ne nijak často, pouze ty nejznámější kolokviální výrazy poznám, že nejsou spisovné. Rozeznám moravštinu od češtiny.

Stává se vám, že nevědomě užijete slovenského výrazu v češtině a naopak? Uveďte příklady.

Ano, častěji když mluvím, než když píšu.

Běžně užívám: *budu tam o pět minut* místo *budu tam za pět minut*.

Slovní spojení *sejdeme se u knihovny* nahrazuji často větou *sejdeme se při knihovně*.

Místo *předjet někoho* používám slovenský výraz *obehnúť* alebo *predbehnúť* a když to zčešťuji, vzniká mi z toho *oběhnout* nebo *předehnat* a Češi často nevědí, o čem mluvím.

Namísto *chutná* používám v **99 % případech** výraz *chutí*, který mám ze slovenštiny.

Často používám výraz *velmi ne*, protože ve slovenštině je *velmi nie* úplně běžné. Např. *Chutná ti polévka? Velmi ne. Dokážete rozlišit spisovnou a nespisovnou češtinu? Velmi ne.*

Používám běžně výraz *starí rodiče* místo *prarodiče* nebo *děda s babičkou*. U nás je totiž výraz *starí rodičia* běžný.

Nejsem schopný v mluvené ani psané formě českého jazyka používat výrazy jako *týž*, *tentýž*, *totéž*, *táž*, *tatáž*.

Stále používám *ti istí*, *ten istý*, *ta istá* atp. podle slovenštiny.

Závisí od místo *závisí na*.

⁷ Výslovnost *s/z* považuje za problematickou i Zdena Palková v publikaci *Fonetika a fonologie češtiny*: „V přejatých slovech kolísá výslovnost za psané *s*, a to v pozici mezi samohláskami a v sousedství sonor. Obecnou tendencí je postupně rozšiřování výslovnosti [z]. Na začátku slova se vyslovuje vždy [s].“ (Palková, 2011, s. 307).

Píšu *my sme* místo *my jsme*.

Vždy použiju slovo *pivnica*, když myslím *sklep*. Ve slovenštině *pivnica* neznamená krčma ani hospoda, pouze sklep. A slovo *sklep* vůbec nemáme.

2.9. Mluví č. 2 – chybová analýza

Pravopis (1 chyba)

Samsárické vásany vznikli během stovek životů... – nerozlišování i/y – *Samsárické vásany vznikly během stovek životů...*

Morfologie a hláskosloví (12 nepředpokládaných chyb)

Ve spojení rohu s ostatními dvěmi... – vliv slovenštiny, kde jsou možné varianty *dvoma* i *dvomi* (alternativní interpretace hyperkorektnost) – *Ve spojení rohu s ostatními dvěma...*

Prádžňa je skrz-naskrz sestávající z poznání. – hranice slov, vliv slovenského *skrz-naskrz* – *Prádžňa je skrz na skrz sestávající z poznání.*

Zabiječi rákšasů krásně-údy, tys zabil démona! – hyperkorektnost, uplatnění vědomí ve větším rozsahu, tedy nepřiměřeně (například z překladu *bleděmodrý/bledomodrý*) – *Zabiječi rákšasů krásnouůdy, tys zabil démona!*

On dosahuje výsledků, jakoby stotisíckrát předčítal legendy... – podmiňovací způsob, ne signál podobnosti, vliv slovenské pravopisné konvence *akoby* – *On dosahuje výsledků, jako by stotisíckrát předčítal legendy.*

Jakoby sama tato jména byla okultními... – podmiňovací způsob, ne signál přibližnosti, vliv slovenské pravopisné konvence *akoby* – *Jako by sama tato jména byla okultními...*

Jakoby ho nezajímalo, co oči vidí... – podmiňovací způsob, ne signál přibližnosti, vliv slovenské pravopisné konvence *akoby* – *Jako by ho nezajímalo, co oči vidí...*

...smály se, jakoby jim spadl z očí závoj... – podmiňovací způsob, ne signál přibližnosti, vliv slovenské pravopisné konvence *akoby* – *...smály se, jako by jim spadl z očí závoj...*

...dharmu slyším, jakoby plynula z Náradových rtů... – podmiňovací způsob, ne signál přibližnosti, vliv slovenské pravopisné konvence *akoby* – *...dharmu slyším, jako by plynula z Náradových rtů...*

...objímá nohy, **jakoby** byly Pánovy... – podmiňovací způsob, ne signál přibližnosti, vliv slovenské pravopisné konvence *akoby* – ...objímá nohy, **jako by** byly Pánovy...

...pro všechny zúčastněné to bylo, **jakoby** jim v srdcích vyšlo Slunce ... – podmiňovací způsob, ne signál přibližnosti, vliv slovenské pravopisné konvence *akoby* – **jako by** jim v srdcích vyšlo Slunce...

...Paruša se jeví být totožný s myslí, **jakoby** se pohyboval zároveň s ní... – podmiňovací způsob, ne signál přibližnosti, vliv slovenské pravopisné konvence *akoby* – ...Paruša se jeví být totožný s myslí, **jako by** se pohyboval...

...šípy prolétly hradbami, **jakoby** tam ani nestály. – podmiňovací způsob, ne signál přibližnosti, vliv slovenské pravopisné konvence *akoby* – ...šípy prolétly hradbami, **jako by** tam ani nestály.

Vliv obecné češtiny (2 nepředpokládané chyby stejného charakteru)

Tam, kam půjdeme po smrti si s sebou přeci nevezmeme dům... – hyperkorektnost – *Tam, kam půjdeme po smrti si s sebou přece nevezmeme dům...*

Nejsme přeci zvířaty... – hyperkorektnost – *Nejsme přece zvířaty...*

Lexikum a syntax (3 chyby)

...v té nejvyšší slabice se nacházejí **všechny tvory**. – chybná vazba, vliv slovenského *všetky tvory* – ...v té nejvyšší slabice se nacházejí se nacházejí **všichni tvorové**.

...**všechny tvory** vznikají pouze z *Nárájany*... – chybná vazba, vliv slovenského *všetky tvory* – ...**všichni tvorové** vznikají pouze z *Nárájany*...

*Po tisíci **rocích** asketického života se mu zjevilo métrum...* – nečeské spojení, slov. *po rokoch* – *Po tisíci **letech** asketického života se mu zjevilo métrum...*

Ostatní chyby (36 chyb)

U M2 vzniklo podstatně více chyb, které nevznikly ani interferencí, ani vlivem obecné češtiny, zejména pravopisných. Tyto chyby celkově převládly, bylo jich nalezeno 36. Částečně je to způsobeno složitou syntaxí textů, ale jisté je, že by rodilí Slováci neměli podceňovat učení se českému pravopisu a gramatice z učebnic. Jako nejproblematictější se ukázala interpunkce.

Prosím tě, přeruš jako sádhanu (duchovní praxy)... – nerozlišování i/y – Prosím tě, přeruš jako sádhanu (duchovní praxi)...

Podle úrovně svého probuzení je buď nehybná_jako jsou skály... – interpunkce, spojky než, jak jako – Podle úrovně svého probuzení je buď nehybná, jako jsou skály...

...objímá všem nohy_jako by byly Pánovy... – interpunkce, spojky než, jak jako – ...objímá všem nohy, jako by byly Pánovy...

Směje se_nebo pláče... – vylučovací poměr mezi větami – Směje se, nebo pláče...

Je jako vzduch, jenž nese vůni květin_jako takový se jeví... – interpunkce, spojky než, jak jako – Je jako vzduch, jenž nese vůni květin, jako takový se jeví...

Kvílice nad jeho smrtí_padly na zem... – interpunkce v přechodníkové konstrukci – Kvílice nad jeho smrtí, padly na zem...

V touze získat nebe_koná obřady... – interpunkce, infinitivní konstrukce – V touze získat nebe, koná obřady...

...odletěli do města, slavit vítězství... – interpunkce u složeného slovesného přísudku – ...odletěli do města_slavit vítězství...

Brahma ani Rudra_ani žádný z bohů neměli odvahu... – interpunkce u zdvojených spojovacích výrazů – Brahma ani Rudra, ani žádný z bohů neměli odvahu...

Nikdo, ani lidé_ani my nemůžeme... – interpunkce u zdvojených spojovacích výrazů – Nikdo, ani lidé, ani my nemůžeme...

Snažit se uhasit požár vášní kapkami tu a tam uspokojených tužeb je marné, a i dosáhnout těchto uspokojení... – interpunkce, slučovací poměr mezi větami – Snažit se uhasit požár vášní kapkami tu a tam uspokojených tužeb je marné_a i dosáhnout těchto uspokojení...

...kdo k němu může_či nemůže vstoupit... – interpunkce, vylučovací poměr – kdo k němu může, či nemůže vstoupit...

...nebyla menší, než síla oddanosti Pánovy... – interpunkce, spojky než, jak jako – ...nebyla menší než síla oddanosti Pánovy...

...využije své síly_ přenesl k nádrži i všechny demony... – interpunkce, přechodníková konstrukce – ...využije své síly, přenesl k nádrži i všechny demony...

Člověk, který se vrátí zpátky mezi lidi vést rodinný život_ je jako člověk... – interpunkce, vedlejší věta přívlastková – Člověk, který se vrátí zpátky mezi lidi vést rodinný život, je jako člověk...

...vytásí meč, jehož ostří vybrousil službou_ a seká ... – interpunkce, vložená vedlejší věta přívlastková – vytásí meč, jehož ostří vybrousil službou, a seká...

Veřejně prospěšné skutky_ jako je postavení chrámů... – interpunkce, spojky než, jak jako – Veřejně prospěšné skutky, jako je postavení chrámů...

Ráma je nedvojným vědomím svrchované blaženosti, a zároveň... – interpunkce, spojky než, jak jako – Ráma je nedvojným vědomím svrchované blaženosti a zároveň..

...není-li veškerá nauka a všechny svaté texty bezcenné... – slovesný tvar, plurál – nejsou-li veškerá nauka a všechny svaté texty bezcenné...

Ať se bohové uvolí promítnout skrze mysl do našeho vnímání, a skrze ně... – interpunkce, slučovací poměr – Ať se bohové uvolí promítnout skrze mysl do našeho vnímání_ a skrze ně...

...ten branou jako ucho jehly projde, a bohové jej uvidí... – interpunkce, slučovací poměr – projde_ a bohové jej uvidí...

Dosadiv Vibhíšanu za nového krále Lanky, a usadiv si... – interpunkce, slučovací poměr – Dosadiv Vibhíšanu za nového krále_ a usadiv si...

...ája u tohoto slova označuje poznání, a namaha znamená... – interpunkce, slučovací poměr – ája u tohoto slova označuje poznání_ a namaha znamená...

Tato mantra hasí šest vln tohoto života_ a to:... – interpunkce, vysvětlovací poměr – Tato mantra hasí šest vln tohoto života, a to:...

...napíšeme na prašníky lotosu samohlásky sanskrtské abecedy_ a to: interpunkce, vysvětlovací poměr – napíšeme na prašníky lotosu samohlásky sanskrtské abecedy, a to:

...meditujeme nad sluncem, měsícem a ohněm v podobě slabiky aum, a také... – interpunkce, slučovací poměr – *meditujeme nad sluncem_a také...necht' se moje údy stanou silnými, atd.* – interpunkce, slučovací poměr – *stanou se silnými_atd.*

Potom se mu zjevilo toto métrum, největší, královská mantra... – interpunkce, přívlastek postupně rozvíjející – *Potom se mu zjevilo toto métrum, největší_královská mantra...*

...znamená ten samý svět, v němž žije_nebo samotný svět stvořitele... – interpunkce, vložená přívlastková věta – *znamená svět, v němž žije, nebo samotný svět stvořitele...*

Do kruhů, jak jsou uvedeny v upanišadě_a to od vnějšku... – interpunkce, vysvětlovací poměr – *Do kruhů, jak jsou uvedeny v upanišadě, a to od vnějšku...*

Člověk je zcela sám a nepotřebuje ani neposkytuje od nikoho pomoc. – chybná vazba, nečeský útvar – *Člověk je zcela sám a od nikoho nepotřebuje ani nikomu neposkytuje pomoc.*

Pán instaloval Dhruvu jako Polárku, neměnnou uprostřed měnicího se, nad-osudovou... – prefixace – *Pán instaloval Dhruvu jako Polárku, neměnnou uprostřed měnicího se, nadosudovou...*

...Višnu se zjevil jako Narasimha, **člověko-lev**... – kompozice – *...Višnu se zjevil jako Narasimha, člověkolev..*

...všechno ostatní je **ne-bytí**... – prefixace – *...všechno ostatní je nebytí...*

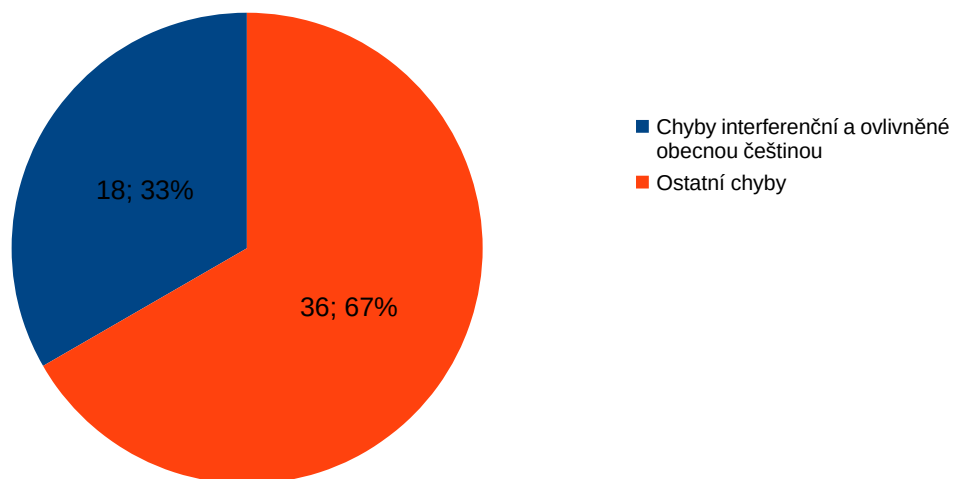
Dělá ze světa svoje vlastní vždyzářící já... – psáno odděleně, spojení příslovce a přídavného jména, ne složené přídavné jméno – *Dělá ze světa svoje vlastní vždy zářící já...*

...seděli v chrámu_a dokonce ani bůh... – interpunkce, stupňovací poměr – *...seděli v chrámu, a dokonce ani bůh...*

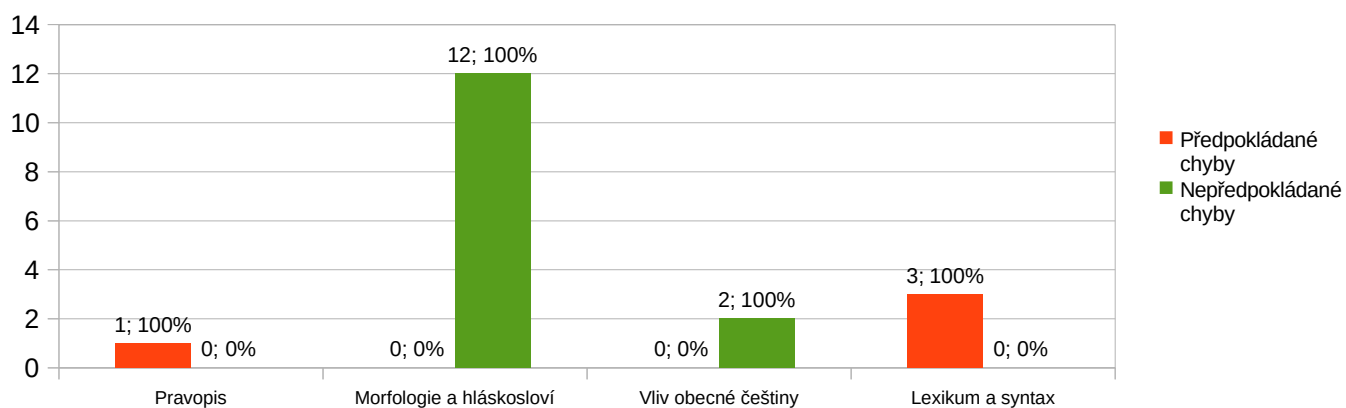
2. 10. Frekvence a charakter chyb M2

U M2 byl poměr interferenčních a ostatních chyb 18 ku 36 (z celkových 54 chyb tedy interferencí nebo vlivem obecné češtiny vzniklo pouhých 33 procent z nich. Nepředpokládaných interferenčních chyb se vyskytlo 14, tedy výrazně více než předpokládaných. Šlo ale jen o 4 různé jevy – tvar *dvěmi*, hranice slov (*jakoby, skrz na skrz*) nebo obecněčeský výraz *přeci*.

Poměr chyb mluvčího č. 2

Potvrzení předpokládaných chyb mluvčího č. 2

3. Srovnání předpokladů a výsledků dle kategorií

V pravopisu došlo u M1 ke stoprocentní shodě s chybami předpokládanými M. Čornejovou. M2 neměl problém s psaním *ě* a o nerozlišování *s/z* se pouze zmiňoval v rozhovoru, kde uváděl slova českého i cizího původu, kde mu tyto hlásky dělají potíže jak na začátku, tak uprostřed slova

(*zpívat, prezident*).

Mezi hláskoslovnými jevy chyběly *r* místo *ř* nebo depalatalizace po retnicích.

Oblast morfologie je zajímavá snahou slovenských mluvčích užívat knižní útvary, ne vždy ale správně. Chybou v našem případě nebyly přechodníky, ale tvary zájmena *jenž*, které M1 užíval ve špatných tvarech. M2 s nimi naopak žádné potíže neměl, v jeho překladu upanišad se v hojném počtu vyskytují také správné tvary přechodníků.

Vliv obecné češtiny se vyskytl podobně jako v textech analyzovaných M. Čornejovou. Přesto u mluvčích nedošlo k úženi *é* na *i/ý*, diftongizaci *i* na *ej*, ani k užití protetického *v*. Pokud jde o asimilaci znělosti, M1 jednou přímo v projevu nerozlišil správně *s* a *z*. M2 o stejném jevu píše v rozhovoru (*spívat/zpívat*). V analýze tuto chybu ale považujeme za pravopisný problém stejně jako (Čornejová, 2003, s. 17), z níž částečně vycházíme, protože rozebíráme pouze psané projevy a zvukovou stránku necháváme v této práci stranou.

Chybami v lexiku a syntaxi byly zejména chybné vazby a nečeské útvary.

3.1. Srovnání mluvčích M1 a M2

Analyzované texty byly u M1 a M2 rozdílné zejména pokud jde o větnou stavbu a psaní velkých písmen. M2 měl texty složitější a ve zmiňovaných kategoriích se proto dopustil výrazně většího počtu chyb. Tyto jevy ale neměly vliv na námi zkoumaný soubor problematických jevů sestávající z chyb a odchylek vzniklých interferencí a vlivem obecné češtiny. Těch měl M2, který se češtinu učil výhradně praktickým užíváním v českém prostředí – z médií, knih a od českých rodilých mluvčích, ve srovnání s M2 výrazně méně. Komunikační praxe mu pomohla rozlišit spisovnou a obecnou češtinu lépe, než to dokázaly učebnice v případě M1.

U obou mluvčích pak byla nalezena jedna stejná nepředpokládaná chyba, která vznikla vlivem obecné češtiny (*přeci*). M2 se této chyby dopustil dvakrát.

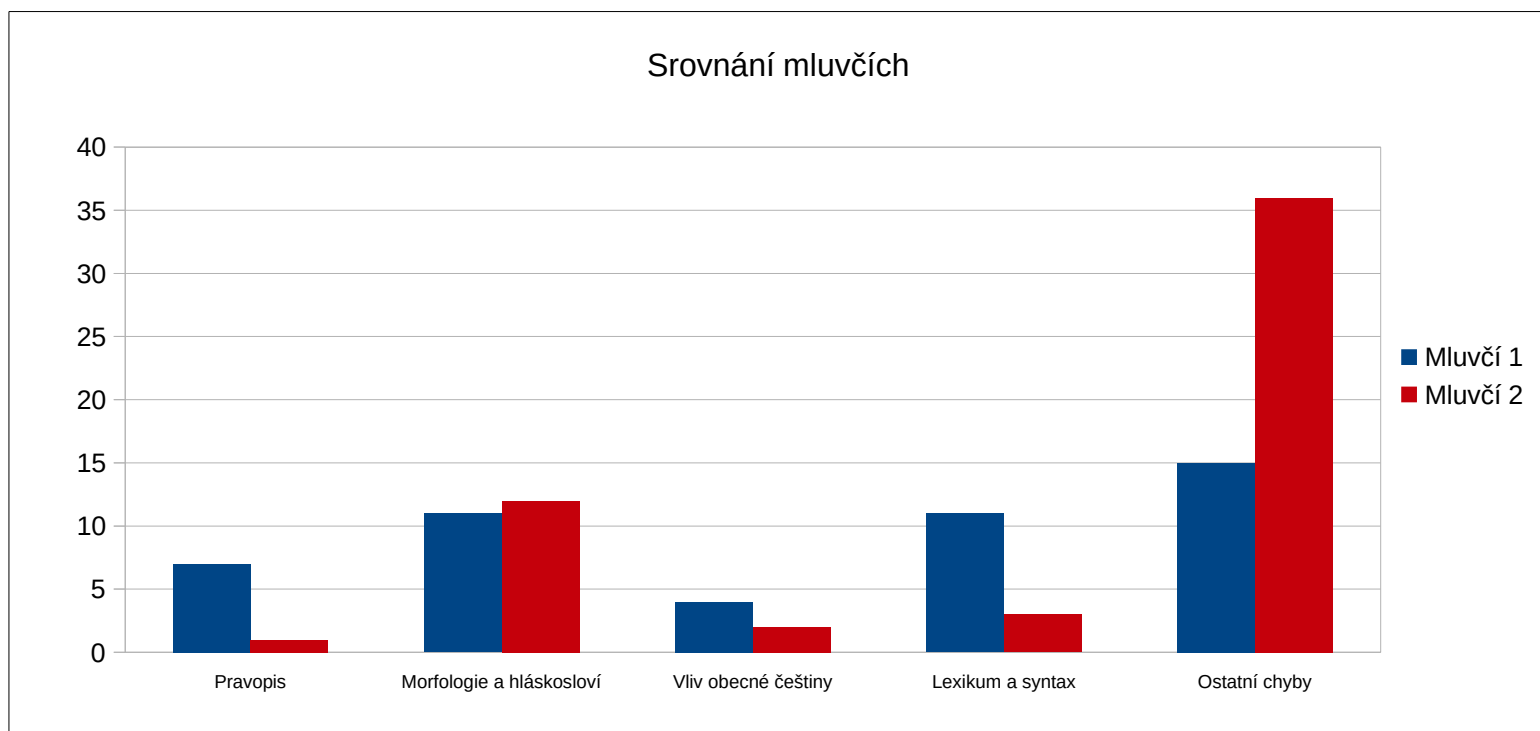
K potvrzení předpokládaných problematických jevů došlo částečně v obou případech, u M1 se jednalo o 26 chyb z 36, tedy 72 %. U M2 pak o 8 chyb z 18, tedy 44 %.

Stejně ostatní chyby se nejvíce objevovaly v pravopisu, zejména v interpunkci a psaní velkých písmen.

Vzhledem k tomu, že se jedná o nerodilé mluvčí, byly analyzované texty obou z nich na

vysoké úrovni. M2 dokonce užíval přechodníky (*my obětující, strážcové bědující a nařikající...*)
lépe než mnozí rodilí mluvčí a prokázal i schopnost metajazykové sebereflexe.

Srovnání mluvčích, modrý sloupeček M1, červený M2

4. Nepředpokládané problematické jevy

Opakovaně najdeme u jednoho z mluvčích či u obou z nich také interferenční chyby a odchylky, jejichž podobu jsme při vycházení z dosavadních zkoumání (Čornejová 2003, 2006) před provedením výzkumu nepředpokládali.

4. 1. Hyperkorektnost a tvar *dvěmi*

Za zmínku stojí projevy tzv. hyperkorektnosti, se kterou mají často problémy i rodilí mluvčí. U slovenských mluvčích se často projevuje v hláskosloví a v pravopisu (u M1 například *nasměřujte, zůročí*). U M1 i M2 se objevilo slovo *přeci* a u M2 pak například tvar *dvěmi* nebo slovo *krásně-údý*. Výraz *přeci* řadí většina slovníků a příruček do obecné češtiny, kdežto příčinou vzniku špatného tvaru u slova *dvěmi* je u *analogické vyrovnávání s ostatními tvary – třemi, čtyřmi* (Chromý, 2007, s. 5).

Je otázka, do jaké míry je u slovenských mluvčích v daném případě možné uvažovat o současném interferenčním vlivu a o hyperkorektnosti. U mluvčích slovenského původu se ve tvaru *dvěmi* může projevovat i aktuální úroveň mezijazyka, ve kterém má potíže pouze s koncovkou. Ve spisovné slovenštině je vedle *dvoma* do spisovného jazyka přijatá i varianta *dvomi*.

Lingvistické práce se hyperkorektnosti dotýkají, ale často ji neřeší do hloubky. V souvislosti s česko-slovenskou jazykovou situací pak ještě nebyla hyperkorektnost tematizována vůbec. Na příkladech z praxe ale vidíme, že prostor pro větší výzkum by tu určitě byl.

4. 2. Zvratná zájmena *se* a *si*

Druhým nepředpokládaným problematickým jevem byly u M1 zvratná zájmena *se* a *si*. Konkrétně opakovaně použil slovenskou podobu *sa* a jednou místo *si* chybně zvolil *se* (*pořídít se* místo *pořídít si*). České sloveso *pořídít si* nemá ve slovenštině formálně podobný ekvivalent (odpovídá mu *obstarat' si*). V publikaci *Slovenčina a čeština* (Sokolová a kol., 2005) najdeme zmínku i cvičení týkající se rozdílů ve zvratnosti sloves (jde o rozdíly jako *hrať sa – hrát si*) bližší vysvětlení užívání jednotlivých tvarů ale chybí. Zajímavé je, že zvratná zájmena v češtině činí potíže i rodilým mluvčím jiných slovanských jazyků, například ruštiny (Kopecká, 2009, s. 20).

4. 3. Knižní podoby

V ženském rodě a množném čísle M1 opakovaně použil nesprávné tvary zájmena *jenž*. Před samotným výzkumem jsme počítali s tím, že se v projevech mohou objevit knižní až archaické morfologické prvky a problémy s jejich uplatněním. V prostudované literatuře se objevovaly například nesprávné tvary přechodníků (Čornejová, 2003, 2006). Ve slovenštině je jeden jednotný tvar přechodníku a slovenští uživatelé češtiny si ne vždy uvědomují rozdílné fungování přechodníku v češtině, přičemž se jeho tvary musí naučit. U M2 jsme se v textech setkali s jeho správným užíváním. Problém měl pouze s interpunkcí u přechodníkových konstrukcí. S tím se však potýkají i čeští rodilí mluvčí.

Podobné je to i se vztažnými zájmeny, které slovenština nemá – *jenž* (Sokolová a kol, 2005, s. 92–93) nebo *což*. M. Čornejová například upozornila na nahrazování zájmena *což* v českých textech slovenských studentů zájmenem *co* (např. *budu ho znát téměř jako slovenský jazyk, co může být zajímavé*; Čornejová, 2003, s. 5).

4. 4. Hranice slov a psaní spojovníku

Vliv hranice slov a užívání spojovníku ve slovenštině je tu patrný, a to kupříkladu u tvarů *jako by* a *jakoby* nebo v případě expresivního příslovce *skrz-naskrz* u M2. V obou případech, u psaní *skrz-naskrz* i opakovaném chybném psaní *jakoby* v situacích neodpovídajících české pravopisné konvenci, je potřebné počítat s interferenčním pravopisným vlivem.

Závěr

V předkládané práci jsem se zabývala českými psanými texty dvou mluvčích slovenského původu se soustředěním na typy chyb, které se v nich vyskytují. V přibližně stejném rozsahu materiálu (cca 100 stran textu) od každého z nich jsem sledovala, v čem chybují a jestli jsou pro ně problematické stejné jevy. Zaměřila jsem se zejména na potvrzení nebo nepotvrzení přítomnosti interferenčních chyb (chyb navozených slovenskou jazykovou kompetencí) a chyb ovlivněných obecnou češtinou, protože právě ty podle dosavadních zjištění způsobují Slovákům v češtině největší potíže. Vzhledem k velikosti analyzovaných dat a možnostem jejich interpretace nepředstavují získané výsledky analýzy textů komplexní charakteristiku češtiny sledovaných mluvčích a jsou pouze sondou do sledované problematiky. Daná zjištění ale mohou být užitečná v dílčích oblastech.

Dosavadní studie zaměřené na analýzu chyb v českých textech slovenských mluvčích (Nábělková, 2002; Čornejová, 2003, 2006), o které jsem se v práci mohla opřít, vycházely z textů slovenských mluvčích ve slovenském prostředí a byly výsledkem experimentů zaměřených na schopnost Slováků přepnout z pasivního do aktivního modu v mluveném projevu (Nábělková, 2002) a v psaném textu (Čornejová, 2003, 2006). Na rozdíl od uvedených výzkumů uvádí moje práce výsledky analýzy textů slovenských mluvčích, kteří se pohybují v českém prostředí přibližně 15 let (M1 16 let a M2 14 let) a češtinu aktivně používají. Nejen z toho důvodu byl předpoklad, že se výsledky ve srovnání s údaji dřívějších publikací můžou výrazně lišit.

Zkoumané původní texty M1 a překlady M2 byly žánrově i stylisticky různé, přesto se v nich objevily stejné problematické jevy. V celkovém rozsahu textu u obou mluvčích nebylo chyb mnoho. Podrobnější analýza by mohla ukázat i další odchylky, zejména syntaktické nebo stylistické, podmíněné skutečností, že se nejedná o texty rodilých mluvčích, v práci jsem se soustředila na zřejmé chyby. Celkově se předpokládané problematické jevy potvrdily v 63 %. V případě M1 to bylo dokonce 70 % nalezených interferenčních chyb. U M2 pak pouze 22 % z nich. Při rozdělení chyb a odchylek dle jazykových rovin se jako nejproblematictější ukázala rovina pravopisná. Nejčastěji ale M2 chyboval v interpunkci, jejíž zvládnutí bylo vzhledem ke složité syntaxi v jeho textech náročné.

Největší rozdíl se projevil v morfologii a hláskosloví, velmi podobně se naopak projevovaly chyby v lexiku a syntaxi, a to zejména typicky slovenskými vazbami. Vliv obecné češtiny byl patrný méně, přestože účastníci našeho výzkumu se s ní setkávají mnohem častěji než studenti češtiny a všichni ostatní slovenští mluvčí na Slovensku. Bylo nalezeno několik opakujících se

problematických jevů v existující literatuře k česko-slovenské situaci zatím nerozebíraných, například hyperkorektnost, zvrtná zájmena *se a si*, tvary zájmena *jenž*, hranice slov a psaní spojovníku (*jakoby, skrz-naskrz*).

Dále je třeba vyřešit otázku, jestli učit cizince jen jednu z jazykových variet nebo obě a případně v jakém poměru. Zejména mluvčí blízké příbuzných jazyků se totiž mohli před samotným učením českému jazyku jednoduše dostat k obecněčeským výrazům a dané jevy jimi pojmenovávají v domnění, že používají spisovná slova.

Na základě přihlédnutí k jazykovému chování mluvčích a porovnání mluvených projevů s psanými jsme také dospěli k zjištění, že znalost písemné podoby jazyka neznamena zvládnutí jeho mluvené formy a naopak.

Provedená analýza textů dvou mluvčích slovenského původu, kteří dlouhodobě žijí a působí v českém prostředí, ukázala, že i při rozvinuté aktivní kompetenci v češtině, která se pozitivně odráží v kvalitě jejich textů, se stále v jisté míře projevuje vliv mateřského jazyka, který ústí do průniku interferenčních jevů různých typů. Ukázaly se také projevy specifické situace v kontaktu slovenštiny a češtiny, kdy u slovenských mluvčích vzniká rozpor mezi spisovností a nespisovností jazykových prostředků, protože některé prvky obecné češtiny mají paralely ve spisovné slovenštině. Problematika vztahu spisovné a obecné češtiny, které se věnuje pozornost v souvislosti s osvojováním češtiny u rodilých mluvčích jiných jazyků, má tak u slovenských mluvčích specifické postavení.

SEZNAM ODBORNÉ LITERATURY

BUDOVIČOVÁ, Viera. K teórii spisovného jazyka, najmä z hľadiska medzijazykových vzťahov. In: Kačala Ján (ed.) *Z teórie spisovného jazyka. Zborník referátov a diskusných príspevkov*. Bratislava: Veda, 1979, s. 52–59.

BUDOVIČOVÁ, Viera (1988): Semikomunikácia ako faktor medzijazykovej dynamiky. In: BRABCOVÁ, Radoslava – ŠTÍCHA, František (eds.) *Dynamika súčasnej češtiny z hľadiska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha: Univerzita Karlova, s. 45–54.

BUDOVIČOVÁ, Viera: Semikomunikácia ako lingvistický problém. In: MISTRÍK, Jozef (ed.), *Studia Academica Slovaca*. 16. Bratislava: Alfa, 1987, s. 49–66.

CORDER, Stephen Pit. *The Edinburg Course in Applied Linguistics*. London: Oxford University Press, 1973,

CVRČEK, Václav. Meze správnosti – klasifikace jazykových „chyb“. In: *Slovo a smysl*. 2006, roč. 6, č. 3.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Pražská imaginace, 1997, 460 s.

ČORNEJOVÁ, Michaela. Čeština slovenských studentů aneb Vždyť jsme byli společný stát. In: *Setkání bohemistů Cikháj 2003*. AWADOVÁ, L. Et al. (eds.). Brno: Vlastním nákladem, 2003, s. 16–21.

ČORNEJOVÁ, Michaela. *Čeština dnešních slovenských studentů*. In: *Varia 13*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, 2006, s. 166–171.

DIANIŠKA, Tomáš. *Můj zápas – od slovenštiny k češtině na jevišti*. Diplomová práce. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2009. 41 s.

DVONČOVÁ, Jana (1988): Dynamika tvaroslovných norem spisovné a obecné češtiny ve výuce češtiny na Slovensku. In: R. Brabcová – F. Štícha (eds.), *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha: Univerzita Karlova, s. 149–154.

ELLIS, Rod, BARKHUIZEN, Gary. *Analysing Learner Language*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2005, s.57.

GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010, 261 s.

HOFFMANNOVÁ, Jana. MÜLLEROVÁ, Olga. Interference češtiny a slovenštiny v mlvuené komunikaci. In. *Slavia*, 62, č. 3, 1993, s. 311–316.

HOFFMANNOVÁ, Jana – MÜLLEROVÁ, Olga (2004): Kontakt češtiny a slovenštiny v rodinné komunikaci. Problematika idiolektu. In: V. Patráš (ed.), *Súčasná jazyková komunikácia v interdisciplinárnych súvislostiach*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, s. 387–396.

HORÁK, Alexander. Jazykový transfer a chyba při učení sa cudzích jazykov. In: *Práce s chybou*. Bratislava: UJOP, 2014.

HRDLIČKA, Milan. *Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka: k prezentaci gramatiky českého jazyka v učebnicích češtiny pro cizince*. Praha: Karolinum, 2009.

HRDLIČKA, Milan. *Kapitoly o češtině jako cizím jazyku*. Plzeň: Pedagogická fakulta Západočeské univerzity, 2010. 248 s.

HRDLIČKA, Milan. Jazyková chyba a práce s ní v jazykovém vyučování. In: *Čeština – cílový jazyk a korpusy*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2012. s. 89–108.

CHROMÝ, Jan. Tzv. hyperkorektnost a její vztah ke kodifikaci češtiny. In: *Naše řeč*. 2007, roč. 90, č. 3, s. 123–131.

JEDLIČKA, Alois: *Spisovný jazyk v současné komunikaci*. Praha: Univerzita Karlova, 1978. 228 s.

KAČALA, Ján. K podstate rytmického zákona v slovenčine. In: *Slavica Slovaca*, 38, č. 2, 2003, s. 123–133.

KOPECKÁ, Jana. *Interference zvrtných sloves v ruštině a češtině*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 86 s.

KROBOTOVÁ, Milena – STOFFA, Jan. Zrádná slova v slovensko-českém kontextu In: *Tradiční a netradiční formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, s. 51–56.

MÁROVÁ, Sabina. *Nástrahy blízke príbuznosti (Slovensko-česká mezijazyková homonymie)*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, 2015. 103 s.

MRAČNÍKOVÁ, Renáta – PALCÚTOVÁ, Michaela (2006): Aký máte vzťah k Slovensku? Slovenčina dnešných českých študentov. In: M. Šimková – K. Gajdošová (eds.), *Varia*. XIII. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, s. 171–177.

NÁBĚLKOVÁ, Mira. *Slovenčina a čeština v kontakte. Pokračovanie príbehu*. Bratislava, Praha: Veda, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2008. 363 s.

NÁBĚLKOVÁ, Mira. *Vzťahové adjektíva v slovenčine (Funkčno-sémantická analýza desubstantívnych derivátov)*. Bratislava: Veda, 1993. 204 s.

NÁBĚLKOVÁ, M. V čom bližšie, v čom ďalej... : Spisovná slovenčina vo vzťahu k spisovnej češtině a k obecnej češtině. In *Sociální aspekty spisovných slovanských jazyků*. Praha: Univerzita Karlova, 2006, str. 93–106.

NÁBĚLKOVÁ, Mira (2002): Medzi pasívnym a aktívnym bilingvizmom (poznámky k špecifiku slovensko-českých jazykových vzťahov). In: J. Štefánik (ed.), *Bilingvizmus. Minulosť, prítomnosť a budúcnosť*. Bratislava: Academic Electronic Press, s. 101–114.

NÁBĚLKOVÁ, Mira. Vzďaľovanie? Česko-slovenské a slovensko-české jazykové vzťahy v dvadsaťročí po rozdelení spoločného štátu. In: GONĚC. V. *Česko-slovenská historická ročenka 2012*. Bratislava: VEDA, 2013. s. 53-85.

NÁBĚLKOVÁ, Mira. *Čeština a slovenčina v súčasnej kontaktovej situácii*. Prednáška v Kruhu přátel českého jazyka, Praha, AVČR, 4. 12. 2014.

NÁBĚLKOVÁ, Mira. Prekrývania a rozdiely slovenských a českých synonymických skupín. In: *Gramatika a korpus 2012 – Grammar and Corpora 2012*. Hradec Králové: Gaudeamus. 18 s. Dostupné z: <http://www.ujc.cas.cz/miranda2/export/sites/avcr/data.avcr.cz/humansci/ujc/zakladni-informace/oddeleni/oddeleni-gramatiky/konferencni-sbornik/NabelkovaMira.pdf>.

NÁBĚLKOVÁ, Mira – SLOBODA, Marián (2008): Česko-slovenská komunikácia: semikomunikácia, bivalencia a reflexia vzájomnej zrozumiteľnosti slovenčiny a češtiny. In: TÓTH A. J. – UHRINOVÁ, A. (eds.) *Slovenčina v menšinovom prostredí*. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, s. 156–166.

NEKVAPIL, Jiří – SLOBODA, Marián – WAGNER, Peter: *Mnohojazyčnost v České republice: Základní informace – Multilingualism in the Czech Republic: Basic Information*. Praha: Lidové noviny, 2009, 117 s.

PALKOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny*. Praha: Karolinum, 1996. 360 s.

PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. 2. nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011, 270 s.

PRŮCHA, Jan. *Pedagogický výzkum: uvedení do teorie a praxe*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1995, 132 s.

SATINSKÁ, Lucia (2008): Slovenskí psychiatri v českém prostředí: sonda do česko-slovenských jazykových vztahov. *Člověk – časopis pro humanitní a společenské vědy*, č. 13 (15. 12. 2008). Dostupné z: <http://clovek.ff.cuni.cz/>.

SCHMID, Monika S. *Language Attrition*. New York: Cambridge University Press: 2011. 277 s.

SLOBODA, Marián. Slovensko-česká (semi)komunikace a vzájemná (ne)rozumitelnost. *Čeština doma a ve světě*. 2004, 3 a 4. Dostupné z: http://kses.ff.cuni.cz/system/files/sloboda/CDS_skenopr.pdf

SOKOLOVÁ, Miloslava – MUSILOVÁ, Květoslava – SLANČOVÁ, Daniela. *Slovenčina a čeština. (Synchronné porovnanie s cvičeniami)*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, 2005. 201 s.

ŠEBESTA, Karel. Parametry žakovských korpusů a CZeSL In: *Čeština – cílový jazyk a korpusy*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2012. s. 13–33.

ŠEBESTA, Karel – ŠKODOVÁ, Svatava (eds.). *Čeština – cílový jazyk a korpusy*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2012. 168 s.

ŠEBESTA a kol. *Aplikovaná lingvistika – Příručka pro studenty Bc. ČJL*. Praha: Univerzita Karlova, 2016. 95 s.

ŠINDELÁŘOVÁ, Jana. – ŠKODOVÁ, Svatava. *Metodika práce s žáky cizinci v základní škole*. Praha: MŠMT, 2012. 134 s.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001, 188 s.

ŠTINDLOVÁ, Barbora. Evaluace chybové anotace navržené pro žakovský korpus češtiny. *SALi*, 2011, č. 2, s. 37–60.

VASILJEV, Ivo. *Život s více jazyky: jazyková autobiografie*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011, 314 s.

VESELÝ, Josef. *Problematika vyučování ruštině jako blízce příbuznému jazyku*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. 179 s.

ZEMAN, Jiří. K výzkumu vztahu češtiny a slovenštiny (přehled hlavních témat posledních patnácti let). *Jazykovědné aktuality*, 44. Zvláštní monotematické číslo: *Čeština a slovenština: vzájemné vztahy*, 2007, s. 6–26.